

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Katolická teologická fakulta
Ústav dějin křesťanského umění
Dějiny křesťanského umění

Šárka Švrčinová

**Vznik a vývoj farní organizace zaniklého románského kostela
sv. Michala se hřbitovem ve Sněmovní ulici na pozadí sídelního vývoje
lokality na pražské Malé Straně v době románské**

Bakalářská práce

Vedoucí práce a konzultant: Mgr. Stefan Scholz

2007

PROHLÁŠENÍ:

“Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vykonala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.“

V Praze dne:

Podpis:

PODĚKOVÁNÍ:

Především chci poděkovat vedoucímu bakalářské práce, panu Mgr. Stefanu Scholzovi, za jeho odborné rady a cenné připomínky, děkuji i za jeho ochotu a vstřícnost. Děkuji paní PhDr. Markétě Koronthályové za pomoc při překladu latinských textů a kolegyním Dagmar Lepíkové a Petře Malínské.

OBSAH

I	Úvod	6
II	1 Geomorfologické formování lokality a popis terénu	8
	2 Vznik výrobní osady i tržiště a jejich význam na utváření osady pod pražským hradem	10
	3 Stavebně-historický vývoj pražského podhradí	12
	3.1 Struktura osídlení mezi hrady.....	12
	3.2 Pražské levobřeží v době předrománské a románské.....	13
	3.3 Založení města pod Pražským hradem – změna půdorysu jádra levobřeží.....	16
	3.4 Sněmovní ulice a kostel sv. Michala se hřbitovem.....	17
	3.5 Sněmovní ulice jako spojnice mezi Hradem a podhradím.....	18
	4 Vznik farní organizace	21
	4.1 Vlastnické poměry farních kostelů.....	22
	4.2 Desátky a farní práva.....	23
	5 Patrocinia románských kostelů jako jeden z pramenů k časovému zařazení a jejich význam pro dějiny osídlení	25
	5.1 Výzkum patrociní - účta svatých a výběr patrociní.....	25
	5.2 Časové vrstvy patrociní.....	26
	5.3 Zasvěcení sv. Michalu a nejčtenější patrocinia.....	27
	6 Nejstarší písemné doklady	30
	6.1 Svědectví kupce Ibrahíma ibn Jakúba.....	30
	6.2 Svědectví kronikáře Kosmy.....	30
	6.3 Nejstarší zmínky v rukopisech o hřbitovu a kostelu sv. Michala na Pětikostelím náměstí.....	31
	6.3.1 Regesta diplomatica nec non Epistolaria Bohemiae et Moraviae 3, 1311-1333 první zmínka z roku 1326.....	31
	6.3.2 Liber primus Confirmationum, 1354-1362 - zmínka z roku 1354.....	31
	6.3.3 Registra desátků papežských z Diecéze pražské IV- zmínka z let 1367-1403.....	32
	6.3.4 Libri erectionum Archidioecesis Pragensis. – zmínka z roku 1397.....	32

7 Přehled archeologických výzkumů - doklady o faře sv. Michala pod Pražským hradem.....	33
8 Vyjádření archeologů k výzkumům ve Sněmovní ulici.....	37
9 Zánik kostela sv. Michala	39
9.1 Husitská devastace církevní zástavby a velký požár na Malé Straně. Přestavba kostela sv. Michala.....	39
9.2 Dnešní podoba paláce a dochované pozůstatky substrukce kostela sv. Michala ve stavbě paláce.....	41
III Závěr.....	43
IV Obrazová příloha.....	48
V Seznam vyobrazení.....	49
VI Bibliografie.....	51
1 Seznam literatury.....	51
2 Seznam pramenů.....	53
VII Seznam zkratk.....	53
VIII Anglická anotace.....	54

I Úvod

Bakalářská práce pojednává o lokalitě pražského levobřežního podhradí, kde nejseverněji a zároveň nejbliže Pražskému hradu, v sousedství prudce stoupající cesty ústící do jižní brány na Pražský hrad, stával v době románské kostel sv. Michala se hřbitovem v jeho zadní části, na místě dnešního paláce čp. 171.

Představy o dějinách pražské kotliny od 9. až do počátku 13. století, které platily ještě nedávno, procházejí dnes netušenými změnami. Příčinou jsou rozsáhlé archeologické objevy, ze kterých vyvstaly povinnosti archeologických výzkumů, ty však nejsou z převážné části vyhodnoceny. Vzhledem k tomu, že pozůstatky románské architektury dnešní Malé Strany se dochovaly nejtorzovitěji, je proto zaniklý farní kostel sv. Michala se hřbitovem ve Sněmovní ulici Pod valy Pražského hradu objektem, o němž máme jen kusé a neúplné zprávy. Tato skutečnost byla pro mne výzvou k vytvoření syntetické badatelské práce s využitím výpovědí z písemností i hmotných pramenů, jejichž sdělení se často prolínají, takže soubory získaných informací se řetězí a doplňují. Zaměřila jsem proto svou badatelskou činnost na práci se zdokumentovanými archeologickými výzkumy s následným vyjádřením a závěry historiků a archeologů. Neméně důležitým pramenem jsou zprávy z knihy konfirmační a erekční, Registru a Regesty nebo svědectví kronikářů.

Cílem práce je sestavit ucelenou a chronologicky sestavenou linii stavebně-historického vývoje zaniklého farního kostela sv. Michala na pozadí sídelního vývoje lokality pod Pražským hradem a s pomocí archeologických výzkumů určit časové rozmezí předpokládaného vzniku a zániku kostela, tedy terminus postquem a antequem a na závěr se pokusím popsat míru jeho zachování v zadní části reprezentativního novověkého paláce Harbuval-Chamaré.

Text doplňují ukázky map, stavebních plánů a půdorysů zástavby v této lokalitě, s podrobným popisem upozorňujícím na všechny důležité a zajímavé detaily.

Pokusím se proto jasně vymezit a popsat lokalitu levobřeží pod Pražským hradem, zvláště ve Sněmovní ulici, která skýtala značně členitý terén se svažitými partiemi. Přesto hrála roli přítomnost důležitých obchodních cest. Tady se usídlovali obyvatelé, tvořící součinností zázemí pro Pražský hrad, v těchto místech se soustřeďovala dálková i domácí obchodní aktivita a postupně vznikaly osady a dvorce s kostelíky zprvu roztržitými podél vltavských břehů, později tvořilo osídlení souvislý pás s četnými kostely. Chronologicky utříděný vývoj osídlení v podhradí má význam pro odůvodnění a objasnění podstatných

faktorů, které ovlivnily a působily na utváření osady, která byla důležitou spojnici s Pražským hradem a právě tou je Pětikostelí náměstí s kostelem sv. Michala, Ondřeje a Martina.

1 Geomorfologické formování lokality a popis terénu

Musíme si uvědomit, že reliéf středověké Malé Strany se v průběhu staletí proměňoval a přinášel stejně proměnlivé podmínky pro její osídlení. Nepřekvapí nás proto, že tvář této lokality ve středověku se jen zdánlivě podobá tomu co zde můžeme vidět v současné době. Původní terén dnešního jádra Malé Strany v 10. století je skryt 2 -3 m. pod dnešní, značně plynulou a průběhem věků zarovnanou úrovní. Místní podstatné odchylky od tohoto průměru, jak směrem nahoru, tak směrem dolů, však dokumentují původní mnohem výraznější modelaci terénu než je dnešní, ale pro její podrobnou charakteristiku nemáme dostatek kót [1].¹

Důležitým činitelem bylo rameno Vltavy, dnes již v reliéfu Prahy neexistující, bylo rekonstruováno do trasy přes dnešní Čertovku, Vojanovy sady a Valdštejnskou zahradu pod hradčanský ostroh, kde se stáčelo k východu a v místě Strakovy akademie ústilo do řeky. Říční rameno tak tvořilo přirozené východní vymezení námi sledované plochy. Její velká část byla bezpečná jak před obvyklými záplavami, tak před katastrofálními vodami, tzv. stoletými. Tato významná skutečnost vyplývá z naměřených nadmořských výšek původního povrchu tehdejšího terénu: např. Malostranské náměstí před čp. 5/III – 194,2 m.n.m. ve srovnání s původní hladinou řeky do 12. století na kótě cca 182 m.n.m. Tato poloha byla zcela chráněna. Ohrožován byl jen pruh území bezprostředně podél tehdejšího ramene, aniž bychom zatím znali šířku tohoto území. Bezpečnost před povodněmi byla určitě jednou z klíčových podmínek pro zakládání stabilních sídel a z tohoto hlediska je jádro Malé Strany jedním ze dvou nejbezpečnějších míst v historickém centru Prahy. Ve směru Z – V tedy předpokládáme plynulý svah bezpečný před vrtochy blízké řeky.²

Malostranský „amfiteátr“ se sice rozevíral v komunikačně velmi důležité části pražské kotliny, jeho plocha využitelná k osídlení byla ale značně omezená, o hodně menší než dnes. Z jedné strany ji tísnil strmě stoupající svah hradčanského hřbetu, z druhé Vltava lemovaná starým ramenem vyplněným bahnitými náplavy, ze třetí Malostranský potok a jeho mokřiny [2]. Vltava tehdy tekla asi o 3-3,5 m níže než dnes, a proto jen stouletou vodou sahala na nejnižší terasovou úroveň. Do vodního režimu pražské kotliny zasáhly až důsledky jezů na dolním říčním toku. Až obě tyto činnosti, které se vystupňovaly ve 13.

---

¹ Zdislav BUŘÍVAL: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, sv. 8, Praha 1977, 98

² Jan KLÁPŠTĚ: Proměna českých zemí ve středověku, Praha 2005, 340-348

století, podstatně urychlily zanášení říčního koryta vyvolaly zvýšení vltavské hladiny. Starosti, které z toho vyplynuly, raný středověk nepoznal.³

Složité a zatím značně nepřehledná je nálezová situace na severním okraji sledovaného území. Geologická problematika této oblasti je však dosud neutříděná a je v počátečním stadiu zpracování. Inženýrsko-geologický průzkum teras Ledeburské zahrady i pozorování v zástavbě podél ulic Thunovské a Sněmovní prokázaly, že svahy hradčanského ostrohu byly původně značně prudší než dnes, navíc nepatřily k nejsoudržnějším. V Ledeburské zahradě a ve Sněmovní ulici bylo zastíženo až 130 cm mocné svahoviny sesuté snad následkem přívalových dešťů či tání. Jedenkrát je tento sesuv datován do 12. století, ostatní případy mají dataci otevřenější.⁴

O sesuvech půdy v lokalitě Sněmovní svědčí i nedávno zveřejněná zpráva Jarmily Čihákové,⁵ která po provedení sondy doložila stratigrafický nárůst ve východním křídle ambitu bývalého malostanského kláštera řádu sv. Augustina u kostela sv. Tomáše, v Josefské ulici čp 28/III. Nálezy lidské spodní čelisti a lidského humeru považuje za druhotně umístěné, neboť nevylučuje působení eroze na hradčanském svahu v okolí Sněmovní ulice, kde jsou evidovány mělce zapuštěné hroby z 12. století.⁶

Po rekonstrukci původního georeliéfu jižních zahrad Pražského hradu Ivou Herichovou bylo také zjištěno, že tento svažité terén severně od námi sledovaného kostela sv. Michala doznal znatelných změn.⁷

Jarmila Čiháková poznamenala, že někdy na konci 9. století za vlády knížete Spytihněva dochází na Malé Straně k velkým urbanistickým změnám, s nimiž souvisí i velké plošné planýrky a úprava staršího valového opevnění. Při těchto rozsáhlých územních pracích byla v 9. století přemístěna kvanta zeminy: jednak sloužila jako materiál na výstavbu hradby ze dřeva, hlíny a kamenů, jednak se realizovaly terasovité úpravy strmého svahu, aby byl vhodnější k obývání. Tyto zásahy do země ve svém důsledku takřka totálně zničily vrstvy vzniklé v předcházejících dobách a výrazně ztížily současné historické bádání.⁸

---

³ Jan KLÁPŠTĚ: Proměna českých zemí ve středověku, Praha 2005, 340-348

⁴ Zdislav BUŘÍVAL: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, sv. 8, Praha 1977, 90-92

⁵ Jarmila ČIHÁKOVÁ / Miroslav KOVÁŘ: Příspěvek k poznání raně gotického stavebního vývoje kostela sv. Tomáše, in: Archeologica Pragensia XVIII, 2006, 68-75

⁶ Hubert JEČNÝ a kol.: Praha v raném středověku. Jeden ze současných pohledů na vývoj královského města, in: Archeologica Pragensia V, 1984, 211-288

⁷ Iva HERICHOVÁ: Rekonstrukce původního reliéfu jižního svahu v centrální části Pražského hradu, in: Archeologica Pragensia XII, 1996, 339-345

⁸ Pavel VLČEK / Jarmila ČIHÁKOVÁ: Umělecké památky Prahy. Malá Strana, Praha 1999, 13

2 Vznik výrobní osady i tržiště a jejich význam na utváření osady pod pražským hradem

Významným faktorem, který byl mnohdy považován za akcelerační moment vzniku a rozvoje podhradské výrobní osady a potenciálního středověkého města, je karavanové tábořiště a tržiště dálkového obchodu, které si za specifické geopolitické situace na sklonku tisíciletí vytvořil na pražské křižovatce jedno ze svých center překrývající se s důležitou trasou otrokářského obchodu. Směna, která byla existenční nutností, vedla mnohdy k mylnému názoru, že obchod je základní náplní města. Na druhé straně nelze podcenit působení směny na další formování sociálních a ekonomických vazeb ve městě, kde si vynutila i vytvoření zvláštního zařízení, jakým je tržiště. Ve svých počátcích však podhradská osada tržiště neznala a nepotřebovala, k zásobování potravinami postačily místní cesty, jež nabývaly funkce tržní ulice.⁹

Prvopočátky trhu souvisely s nároky elity a s dálkovou směnou překračující geografické vzdálenosti. Na trzích se však nesetkávali obchodníci s potenciálními spotřebiteli, ale obchodníci s obchodníky. Zájem rané elity o rozvoj dálkové směny byl vždy mimořádný, nevídané zboží potvrzovalo její moc. U služebných lidí, které jsme zastihli v zázemí center údaje o spojitosti s půdou často chybějí. Mohli samozřejmě působit v přímé vazbě k centru, které naopak obstarávalo jejich základní potřeby. Pravděpodobně už tedy opouštěli tzv. subsistenční řemeslo a stávali se plně specializovanými výrobci. Díky tomu hlavně u předních hradských center přibývali plně specializovaní výrobci, kteří v tomto smyslu přecházeli do kategorie řemeslníků [3]. Neméně důležitá otázka se týkala uvolňování „specialistů“ z pevných služebných vazeb a jejich přístupu na trh.¹⁰

Za počátků přemyslovského státu, kdy centrem trhu bylo pražské podhradí, disponovali prostředky nákupu pouze nejvyšší příslušníci mocenské skupiny, pro ostatní to byly hodnoty zcela nedostupné, a v daných podmínkách i nadbytečné. Tržiště cizích kupců si tedy nekladlo za cíl zásobovat široký okruh domácích obyvatel; šlo o překladovou stanici transkontinentálního obchodu, který procházel pražskou krajinou dávno před založením přemyslovského hradu [5]. Krátkodobá tábořiště se sotva mohla stát iniciátorem rozvoje domácí řemeslné osady, neboť karavany ji pro sebe nijak nepotřebovaly a řemeslníkům rovněž nekynuly z kupců trvaleji působící zisky. Užší kontakty

---

⁹ Josef ŽEMLIČKA: Počátky Čech královských 1198-1253, sv. 10, Praha 2002, 51-52

¹⁰ Jan KLÁPŠTĚ: Proměna českých zemí ve středověku, Praha 2005, 305-307

s obchodníky měl jen panovnický dvůr, kterému platili za ochranu a bezpečnost transportů i tržiště obvyklé celní taxy. Podle dosavadních znalostí lze dovozovat, že pražské řemeslnické podhradí se vytvořilo zcela organicky jako nedílná součást domácího sociálního a ekonomického rozvrstvení v prostředí agrární krajiny na svou dobu poměrně intenzívně osídlené, kde roli iniciátora soustředění výrobní osady sehrálo mocenské centrum, když přesídlilo na zdejší ostroh z Levého Hradce. Šlo o proces, jaký se rozvíjel obdobnými formami i v Německu, kde zhruba 80% měst vzniklo pod hradními centry, a podobným závěrům docházejí také výzkumy polské.¹¹

Dvůr reguloval lokální trh v podhradí trhovým poplatkem a stanovil pravidelné trhově období nebo trhový den. Časem pojem podhradí srostl s pojmem tržiště, z něhož knížeti vznikl peněžní zisk, tím větší, že trhovníci byli nesvobodní a zisk se zvyšoval i příchodem trhovníků z ciziny, pro něž již za času kronikáře Kosmy platilo zvláštní právo. Existence kostela v románské době předpokládala ve svém okolí volnější prostor, který byl předchůdcem městiště, jemuž se od 13. století říkalo rynk (latinsky circulus, forum, německy markt, placz, ring). Zdali podhradí bylo v románské době ohrazené, o tom nemáme ani v Kosmově kronice žádných zpráv; máme nyní odhalena valová i zděná ohrazení při hradbě, ale o podhradích to nevíme. Možná, že to byla volná tržištní a řemeslnická osada, obydlená nesvobodnými lidmi, jejichž záležitosti v zastoupení knížete spravoval „vladař pražský“ (správce panských statků v pražském kraji) a tím, že tržištní osada - každé podhradí v Čechách bylo místem trhovým - byla spravována úředníkem hradním, je již patrné, že neměla žádného zřízení obecného.¹²

---

¹¹ Jiří KOTALÍK: Staletá Praha XVIII. Výsledky archeologických, uměleckohistorických a stavebních průzkumů, Praha 1988, 20-28

¹² Cyril MERHOUT: O Malé Straně. Stavební vývoj a dávný život, Praha 1956, 10

3 Stavebně-historický vývoj pražského podhradí

3.1 Struktura osídlení mezi hrady

Mezi oběma pražskými hrady ležela široká kotlina, která nezůstala bez osídlení. Dnešní Malá Strana bývala původně částí Pražského podhradí, které bylo rozloženo po obou březích Vltavy a jehož střediskem bylo prastaré tržiště. Toto podhradí nepochybně již za dob pohanských vzalo počátek a za panování knížat Boleslavů bylo znamenitě rozšířeno.¹³ Podhradí nebylo nikdy jednotné, nýbrž zůstávalo rozdrobeno na celou řadu menších celků, vesnic, osad a snad i dvorců obydlených obyvatelstvem různého postavení a úrovně, i dokonce různých národností. Všechny tyto osady nebyly seskupeny přímo pod Hradem, nýbrž roztrženy po obou březích Vltavy na území pozdějšího Starého a Nového Města i Malé Strany [4]. Jenom kolem tržiště se shromáždilo více osadníků, takže tu jednotlivé části srostly v souvislé osídlení, a podobně tomu mohlo být přímo pod Hradem na pozdější Malé Straně, kde leželo také několik osad blízko sebe. Po ostatním území pražských měst, zejména na místě Nového Města, byly rozloženy jednotlivé vesnice až k Vyšehradu. Poznání nám umožnily kromě vzácných přímých zpráv především četné románské kostelíky, které stávaly v podhradí a tvořily střed starých osad [7]. Tyto svatyně jsou částečně zaznamenány v písemných pramenech před koncem doby románské, zčásti se objevují v zápisech poprvé na samém počátku doby gotické, takže lze předpokládat, že byly vybudovány ještě v období staršího slohu románského. Mnohé z nich zůstaly alespoň zčásti zachovány v románských zbytcích. Chceme-li si tedy učinit obraz o velikosti pražského podhradí a o rozložení jeho jednotlivých částí i o jeho poměrné hustotě, musíme se obrátit nejprve právě k těmto románským svatyním [6]. Jejich vypočtením a určením jejich polohy dospějeme k základnímu přehledu o povaze pražského osídlení před založením prvního městského organismu. Jejich výčet by zároveň ukázal cestu k poznání postupného vývoje podhradí, neboť kostel vznikal tam, kde byla nějaká osada nebo alespoň dvorec a v jeho blízkosti také nějaké osídlení. Založení kostela znamená tedy doklad o existenci osady.¹⁴ Přijmeme-li názor archeologů o absenci systematicky

---

¹³ Jan DOLENSKÝ: Praha ve své slávě a utrpení, Praha 1903, 166

¹⁴ Jiří ČAREK: Románská Praha, Praha 1947, 193-195; topografickou závislost osídlení (světu živých) na farní kostel s křesťanským hřbitovem prokázalo zejména archeologické bádání v jihozápadním Německu a ve Švýcarsku, viz naposled: Martin ILLI: Wohin die Toten gingen. Begräbnis und Kirchhof in der vorindustriellen Stadt, Zürich 1992, 13-19; pro české prostředí viz naposled: Jan KLÁPŠTĚ: Proměna českých zemí ve středověku, Praha 2005, 189-195

působících správních institucí,¹⁵ je nasnadě, že i vztahy mezi Hradem a podhradím vystačily s formami zcela jednoduchými. Kníže zřejmě pověřil některého ze svých dvořanů dohledem a výběrem platů a sotva měl zájem hlouběji zasahovat do vnitřního provozu osady a usměrňovat její půdorysnou dispozici.

Rozložení chat v pražském podhradském úvalu ovlivňovaly nejspíše tři faktory:

- a) malostranský potok a řeka, tj. voda jako základní existenční faktor,
- b) hradní brána zprostředkující vazbu podhradí s prvotním konzumentem,
- c) komunikace, jejichž tahy se stabilizovaly před vznikem podhradské aglomerace a dělily kotlinu na lokální sektory.

Ve vývoji osídlení sehrál malostranský potok závažnou úlohu, neboť vydělil pro řemeslnickou osadu severní část úvalu pod Hradem, zatímco jižní část si dochovávala odlišnou strukturu a dosídlovala se s jistým zpožděním, jak panovník přenechával podíly zdejší půdy církevním institucím, či příslušníkům dvora.

O sídelní struktuře podhradí chybí zatím podrobnější údaje. Zdá se, že obydlí se zprvu mnoho neodlišovala od zemědělských osad a teprve postupem času působila na jejich proměnu specifika formující se výrobní aglomerace. Chaty z lehkých konstrukcí přetrvávaly zhruba jednu generaci, a proto je nutné předpokládat značnou proměnlivost zástavby. Absence systematicky působící správy ponechávala rozmístování chat zcela volný průběh a snad jen v místech hustšího osídlení docházelo jejich samovolnému řazení podél cest [8]. Přemyslovce sotva zajímaly sídelní poměry podhradí nebo dokonce budoucího města, o jehož existenci neměli konkrétnější představu. Německá města, do kterých se dostali, byla do zlomu tisíciletí obdobným aglomerátem volně rozložených sídelních skupin a ani tam neexistovala představa záměrné tvorby města a snaha o pevnější uspořádání empiricky vytvořených rozptýlených dispozic.¹⁶

3.2 Pražské levobřeží v době předrománské a románské.

V době románského slohu se tvář pražského levobřeží nápadně změnila. Změna nespočívala jen v nově vystavěných kamenných kostelech a dvorcích, spojených patrně s potřebami movitých velmožů, jejichž majetky mohly mnohé přejít do rukou církevních

---

¹⁵ Jan FROLÍK / Jiří SMETANA: Archeologie na Pražském hradě, Litomyšl 1997, 104-109

¹⁶ ibidem

institucí a hodnostářů. Levobřežní jádro podhradí protoměstské aglomerace prodělalo výraznou reorganizaci, spočívající v uskutečnění centrálně řízené urbanistické a strategické koncepce. Tou byla jednak vybudování důkladné, částečně znovu projektované komunikační sítě, jednak pravděpodobná snaha zlepšit ochranu tohoto území, patrná ve zřízení opevněných areálů na strategických místech pražského levobřežní a snad možná i románského zděného městského opevnění, ukončeného na jihovýchodě dnešní jižní mostecké věže.¹⁷

Ve vývoji města byla závadou nejednotnost správy. Druhá města pražská nebyla ve svém rozvoji tak omezena postranními právy jako Malá Strana. Kdežto Staré Město mělo jen jedno (sv. Anežku) a Nové Město také jedno (augustiniánské u sv. Kateřiny), měla jich Malá Strana celou řadu. Bylo to především postranní právo kláštera sv. Jiří, nadané roku 1261 od Přemysla Otakara II. pozemky na Klárově a Újezdě tak hojnými, že tu měly jeptišky pod svou správnou 23 domů a záležitosti obyvatelů tu vyřizoval rychtář s šesti konšely; právo svatojanských rytířů Maltézských, vzniklé nadáním krále Vladislava kolem roku 1169; pod dozorem velkého převora strakonického, jehož zastupoval místní převor ve funkci purkmistra a šest konšelů, byla skupina 51 až 56 domů mezi ulicemi Saskou, Prokopskou, Karmelitskou a Harantovou a západní část Kamy; jurisdikce augustiniánského kláštera sv. Tomáše, která vznikla po roce 1280 a již dal pevný řád král Vladislav roku 1510, měla domy na východní straně ulice Tomášské až do Valdštejnské a čtyři domy v Letenské; za Rudolfa II. měla 24 domů. Právo nejvyššího purkrabství mělo devět domů v Karmelitské a Všehrdově ulici, právo kostela a kláštera sv. Maří Magdaleny pět domů v místech státní tiskárny a četnických kasáren, právo svatovítské šest domů ve Všehrdově ulici; právo kláštera strahovského mělo sedm domů ve Vlašské ulici mezi Lobkovickým palácem a americkým velvyslanectvím.¹⁸

Podhradí každého hradu byla trhová osada; v tomto případě to bylo sídliště hradeckých řemeslníků, úředníků, osob nesvobodných. Ty všechny spravoval knížecí hospodářský úředník („villicus“), který byl skutečným vládcem podhradí, pravděpodobně ještě neohrazeného. Na tržišti tohoto podhradí se vypínala první stavba, kterou zaznamenávají legendy – zvláště skladba Vavřince z Moste Cassina a „Oriente iam sole“ –

---

¹⁷ nejpozději k románské fortifikaci podhradí Pražského Hradu: Jarmila ČIHÁKOVÁ: K opevnění pražské Malé Strany. Příspěvek na mezinárodním symposiu FORUM URBES MEDIAEVI V. Městské fortifikace ve vrcholně středověkých zeměpanských městech střední Evropy, Hainburg nad Dunajem, 8.-11. května 2006

¹⁸ Cyril MERHOUT / Zdeněk WIRTH: Zmizelá Praha. Malá Strana a Hradčany, sv. 2, Praha 2002, 5-6

kostelík sv. Václava, známý sice teprve z vyobrazení z roku 1606, ale jehož výstavbu legendisté spojují s přenesením těla sv. Václava na hrad v roce 932. Ale již od 10. století bylo vlastní jádro Malé Strany sevřeno církevními jurisdikcemi, a to svatojiřskou asi od roku 973, strahovskou, břevnovskou, později svatotomášskou, maltézskou, a konečně výstavbou biskupského dvora, což se stalo za biskupa Jindřicha Břetislava (1182-1179). Toto sevření způsobovalo, že pro podhradí, na kterém měl kníže nebo král právo gruntovní vrchnosti, nezbývalo mnoho místa. Každá z těchto jurisdikcí si ve své osadě vybudovala kostel. Jeptišky svatojiřské sv. Jana Křtitele (nyní zvaný „Na prádle“) a snad i kostel sv. Vavřince v Nebovidech (bývaly v dnešní Šámalově ulici), břevnovští na místě, kde si později roku 1285 vystavěli augustiniánský kostel sv. Tomáše. Vedle nich snad byly vybudovány i jiné kostely, o nichž však máme zprávy teprve z doby gotické.¹⁹

Po polovině 12. století bylo již zřejmé, že kupecké osady v malostranském podhradí a pod Vyšehradem ztrácejí rozhodující význam ve vývoji pražského obchodu a že se centrem hospodářského života stává v plném smyslu staroměstské tržiště. V podhradí Pražského hradu měla kupecká osada stejně jako osídlení v hradčanském předpolí více životaschopnosti. Tyto i jiné osady existovaly dále, udržovaly si určitý podíl na hospodářském rozvoji celého podhradí a stavěly si nové kostely. K oslabení osad v hradčanském a malostranském prostoru přispěly i další okolnosti. Sousedství Hradu, přinášející o století dříve nesporné výhody, mělo i svůj rub v neustálém nebezpečí, že podhradí bude poničeno a vydrancováno při zápasech o Pražský hrad, a těch nebylo do poloviny 12. století málo. Roku 1142 zažilo podhradí spolu s Hradem téměř dvouměsíční obléhání, které způsobilo těžké škody jak v hradním areálu, tak i v jeho hradčanském a malostranském předpolí. Po polovině 12. století se jeví převaha osídlení ve staroměstském prostoru zcela jednoznačná [4].²⁰

Až do poloviny 13. století zůstalo protoměstské osídlení roztržité a jeho situace se v tomto směru nezlepšovala. Jeho silnými složkami byly církevní imunitní okresy, které spíše přispívaly k utvrzení jeho různorodosti a hospodářské slabosti. Tak vznikaly nejpříznivější předpoklady pro pozdější urbanizační zásah krále Přemysla Otakara II. do sídelního vývoje malostranského podhradí.²¹

---

¹⁹ Cyril MERHOUT / Zdeněk WIRTH: Zmizelá Praha. Malá Strana a Hradčany, sv. 2, Praha 2002, 7-8

²⁰ Josef JANÁČEK: Malé dějiny Prahy, 3. vyd., Praha 1983, 34

²¹ Zdislav BUŘÍVAL: Staletá Praha, Sborník Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, sv.8, Praha 1977, 97-98

3.3 Založení města pod Pražským hradem – změna půdorysu jádra levobřeží

Raně středověká struktura pražského podhradí přežívala až do vlády Přemysla Otakara II. V souvislosti s přestavbou Hradu došlo i k radikální proměně jeho podnoží a dosavadní drobnou zástavbu nahradil geometrický urbanistický plán s pravoúhlým prostorem rynku, kde aditivně řazené domy tvořily souvislou kulisu. Mimo nevelké dominikální enklávy nad Vltavou a při Sněmovní ulici bylo podhradí zeměpanskou půdou, se kterou mohl Přemysl volně disponovat a dosáhnout tak velkorysého řešení, pro které při budování fortifikací Starého Města nebyly podmínky [6].²³

V roce 1257 král Přemysl Otakar II. vysadil na pražském levobřeží nové právně a urbanizačně plnohodnotné město. Z písemných pramenů je znám způsob realizace této akce, při níž král zřejmě nechal vystěhovat domácí Čechy z podhradí a usadil tu cizince. V zápětí po vysazení nového města (pod Hradem pražským) byl opevněn jeho západní a jižní obvod, později – až v roce 1278 bylo město opevněno i z východní strany proti vodě. Založením města dle tzv. magdeburského práva se zcela změnil dosavadní půdorys jádra levobřeží, jenž dostal raně gotický ráz typický pro nově zakládaná města na „zeleném drnu“.²⁴

Tak bylo založeno město, kterému se říkalo Nové Město pod Pražským hradem.²⁵ Osazovací úkol kolonisty tu měl královský podkomoří Pitrolf. Kolonisté měli záhy pečeť a konšely, budovali především rynek, tržiště, zaujímající osminu celého městského prostoru.²⁶ Malý kostelík sv. Václava se hřbitovem nemohl již dostačovat Novému Městu a proto na rynku byl jižněji od něj postaven gotický kostel sv. Mikuláše, který byl 1283 vysvěcen. Okolí bylo tehdy vydlážděno. Kostel byl však shromaždištěm věřících k církevním úkonům, i shromaždištěm pro rychtáře, přísežné a celou obec k jednání o potřebách města. Význam kostela také zvyšovala okolnost, že od založení jeho ponechali si v něm podací právo čeští králové.²⁷ Po roce 1285 byl vybudován i velký chrám sv. Tomáše, jehož stavba byla dokončena a vysvěcena teprve roku 1379. Ovšem ve 13. a 14.

---

²³ Jan FROLÍK / Jiří SMETANA: Archeologie na Pražském hradě, Litomyšl 1997, 104

²⁴ Cyril MERHOUT: O Malé Straně. Stavební vývoj a dávný život, Praha 1956, 15-16

²⁵ Od doby vlády Karla IV. se dnešní Malé Straně přestalo říkat Nové Město pod Pražským hradem a začal se užívat název Menší Město pražské. Pojmenování bylo pak plně odůvodněné po roce 1367, když se dočasně spojená pražská města na pravém břehu vltavském nazývala Větší Město pražské. Od 15. století se pak vyskytuje také dnešní název Malá Strana, in: Václav HLAVSA: Malá Strana. Z minulosti pražského podhradí, Praha 1957, 11

²⁶ Cyril MERHOUT / Zdeněk WIRTH: Zmizelá Praha. Malá Strana a Hradčany, sv. 2, Praha 2002, 10

²⁷ Cyril MERHOUT: O Malé Straně. Stavební vývoj a dávný život, Praha, 1956, 15-16

století již stály kostely, o kterých jsou první historické zprávy teprve z doby pozdější: sv. Michala (z roku 1354), sv. Ondřeje (z roku 1365), sv. Vavřince na Újezdě (z roku 1355), sv. Vavřince na Petříně (z roku 1250), sv. Prokopa (z roku 1357), sv. Jana v Oboře (z roku 1281), sv. Maří Magdaleny (z roku 1329), kostel a klášter sv. Anny (z roku 1298), sv. Petra a Pavla v Rybářích (z roku 1273).²⁸

Ve srovnání se staroměstskými jsou malostranské kostely známy méně, některé jen z renesančních a barokních rytých pohledů na Prahu (kostely sv. Václava, sv. Martina), vzhled jiných není znám vůbec (kostely sv. Michala, sv. Ondřeje), či jen nepatrně (sv. Prokop). Některé z kostelů objevil až stavebně historický výzkum (sv. Maří Magdaléna). Lze proto zatím předpokládat, že podobně jako drobné kostely staroměstské, i zdejší vesměs náležely ke dvorcům světské a církevní nobility.²⁹ Rozvoj významné a lukrativní tržní funkce byl hlavním podnětem pro pozemkové držitele zřídit si na své půdě vlastnický kostel.³⁰

3.4 Sněmovní ulice a kostel sv. Michala se hřbitovem

Základem schématu komunikační sítě po založení Nového Města pod Pražským hradem bylo obdélné náměstí s šesti hlavními ulicemi, jež vychází z nároží a středů delších stran rozlehlého náměstí. Ze středu strany severní pak ulice Sněmovní, pro niž byl také zbudován výkop tvaru úvozu. Z románského sídelního útvaru si uchovalo Pětikostelní náměstí půdorys daný vidlicí cest, které se tu někdy od konce 12. století, když zanikl zdejší hřbitov při kostelíku sv. Ondřeje, protínaly: od Písecké brány vedla cesta jednak nahoru západním směrem, kde pokračovala v místech dnešních zámeckých schodů a stáčela se k hlavnímu vstupu do Hradu od západu. Na Pětikostelním náměstí se křížovala s odbočkou, navazující na hlavní komunikaci od mostu a vedoucí v románské době nahoru po serpentíně k jižní průjezdní bráně Hradu, později zrušené.³¹

---

²⁸ Cyril MERHOUT / Zdeněk WIRTH: Zmizelá Praha. Malá Strana a Hradčany, sv. 2, Praha 2002, 10

²⁹ Zdislav BUŘÍVAL: Staletá Praha, Sborník Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, sv. 8, Praha 1977, 97-98

³⁰ Hans WOLF: Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer, II. Abt. Die Kirchen- und Grafschaftskarte, 6. Teil: Niederösterreich, Wien 1955, 31

³¹ Pavel VLČEK / Jarmila ČIHÁKOVÁ: Umělecké památky Prahy. Malá Strana, Praha 1999, 20

Nejstarší známé označení Pod valy Pražského hradu dobře vystihuje postavení ulice, která však v dnešním průběhu neměla vždy jednotné pojmenování. Jižní části se říkalo Farské náměstí podle fary kostela sv. Václava (čp. 177/III), severněji položené větší části, ke které patřila i dnešní ulice U Zlaté studně, Pětikostelecká (Pětikostelní) ulice (tento název vzniklý nešťastným převodem německého jména majitele domu čp. 170/III, Jana Bernarda Fünfkirchena, přešel roku 1870 na celou dnešní ulici a teprve v roce 1891 došlo k přeměně na současné označení. Jen za okupace se vrátil dřívější název Pětikostelní, který však mohl vzniknout nejdříve na počátku 17. století.³²

K objasnění názvu Pětikostelního náměstí musíme zvolit poněkud obsírnější cestu. Jedním z nejstarších pojmenování dnešní Sněmovní ulice bylo “ulice k sv. Michalu”, což označovalo směr cesty ke kostelu, jenž stával ve stráni pod Hradem, zmiňován nejprve v roce 1354, zanikl po velkém požáru v roce 1541. V dnešní Sněmovní ulici bývaly ještě další dva kostely. Kostel sv. Martina stával proti Thunovské uličce a o jeho existenci víme od roku 1416. Zbořen byl v roce 1713 při stavbě Thunovského paláce. Třetí kostel v bezprostřední blízkosti byl zasvěcen sv. Ondřeji. První zmínka o něm pochází z roku 1365 a zanikl patrně někdy v husitské době. Stával severně od sněmovny na trojúhelníkovém náměstíčku, kterému se říkalo Farské náměstí nebo Farský plac podle fary kostela sv. Mikuláše čp. 177, ale především Pětikostelní. Pojmenování se užívalo nejen pro starobylé náměstí, ale někdy pro celou ulici. Název Pětikostelní však vznikl omylem (kostely zde byly jen tři) podle jména Fünfkirchenů, jimž v 17. století patřil v ulici dům čp. 170.³³

3.5 Sněmovní ulice - spojnice mezi Hradem a podhradím

Ačkoliv o přítomnosti karavan v pražské kotlině nejsou pochyby, otázka konkrétní komunikační sítě na levém břehu zdaleka není dořešena. Předpokládá se zde starobylá trasa S–J z Plzně a Řezna a další starobylá trasa Z–V ze severozápadu země, hlavní západovýchodní zemská tepna. Obě cesty se měly setkat u Pětikostelního náměstí.³⁴

V jižním úseku Sněmovní ulice – mezi Malostranským náměstím a Thunovskou

---

³² Zdislav BUŘÍVAL: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, sv. 8, Praha 1977, 97

³³ Antonín EDERER: Náměstí, trhy a plácky Staré Prahy, Praha 2002, 36-37

³⁴ Václav HLAVSA: Malá Strana. Menší Město pražské, Praha 1983, 148

ulicí se podařilo zachytit v hloubce 1,8 m pod dnešním povrchem masivní štětovanou dlažbu, překrytou odpadkovou vrstvou s keramikou z 9. až 10. století. Mezi historiky není pochybností o smyslu jižní brány [7] jako spojnice Hradu s podhradím a s cestou na Plzeň. Jsou i snahy interpretovat jižní bránu Hradu jako bránu hlavní.³⁵

Brána spojující podhradí s knížecím hradem navazovala na cestu, jež stoupala přírodní brázdou mezi skalními masívy hradního ostrohu. Výzkum Ivana Borkovského na ní rozlišil tři fáze. Nejstarší cesta vedla po rostlém terénu svahu, a když ji časem překryly nánosy, byla nad ní novou vrstvou říčního štěrku upravena druhá. Obě směřovaly k původní dřevěné bráně a byly v provozu od počátku Hradu až do poloviny 11. století, kdy Břetislav I. vybudoval zděné hradby. Založení hradebních zdí zúžilo bránu natolik, že nepostačovala k průjezdu vozu, sloužila pouze pěším nebo jezdcům a později zcela zanikla. Zhruba po čtvrt tisíciletí plnila však prvořadou funkci ve vzájemných vztazích Hradu a podhradí [7].³⁶

Jižní brána nepřežila románské období; podle starších výzkumů Ivana Borkovského byla cesta ke konci 12. století zrušena a brána zazděna poté, co předtím východní brána byla upravena tak, aby byla pro vozy průjezdná. Změna průjezdnosti jižní i východní brány Hradu je zajímavým momentem jeho vývoje. Zatímco jižní brána byla od počátku průjezdná pro vozy a teprve ve 12. století upravena pro pěší a jezdce, brána východní byla teprve Soběslavem roku 1135 zvětšena tak, aby jí mohly projíždět vozy. Pravděpodobně je jen shodou okolností skutečnost, že konec 12. století, který podle Borkovského přinesl jižní bráně Hradu definitivní zánik, je dobou, kdy dosáhl prvního velkého rozmachu staroměstský Týn.³⁷

Centrálně řízenou změnou v pražském levobřežním podhradí, jehož strůjce nejsme schopni určit, bylo vytvoření románské komunikační sítě. Plánovitost výstavby její části je doložena nově volenými trasami, rušícími původní dispozici osídlení. Takto se projevuje nově zřízená cesta na Pětikostelním náměstí vedená přes časně románský hřbitov a v čp. 171/III, kde překrývá spodní partie výrobních objektů první poloviny 12. století, po té co jejich svrchní partie byly kvůli stavbě cesty odkopány.³⁸

Uvážíme-li, jaké bylo osazení dnešního prostoru Malé Strany a jak její jádro bylo sevřeno od 10. století jinými, převahou církevními jurisdikcemi, poznáváme, že pro

---

³⁵ Josef JANÁČEK: Malé dějiny Prahy, 3.vyd., Praha 1983, 23

³⁶ ibidem

³⁷ ibidem

³⁸ Zdislav BUŘÍVAL: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, sv. 8., Praha: 1977, 97-98

podhradí, na němž by kníže nebo král měl právo gruntovní vrchnosti, zbývalo vlastně málo. Ono jádro s kostelíkem sv. Václava, obklíčeném hřbitovem, mělo svůj hlavní význam, poněvadž bylo na něm tržiště a potom, že přes ně vedla i z podhradí na pravém vltavském břehu cesta ke Hradu, jejíž směr byl přesně určen vybudováním kamenného mostu na místě dřevěného roku 1158-1172. Tudy tedy vedla cesta mezi biskupským domem a maltézskou komendou, přes rynek kolem kostelíka dále dnešní Sněmovní ulicí k jižní bráně Hradu, kterou můžeme spatřit v blízkosti Vladislavského sálu.³⁹

---

³⁹ Cyril MERHOUT: O Malé Straně. Stavební vývoj a dávný život, Praha 1956, 12

4 Vznik farní organizace

Od 10. do 12. století církev v českých zemích se dosti výrazně rozvíjela pod přímou ochranou českých panovníků. Z písemných pramenů je známo, že nejstarší kostely byly zpočátku zakládány jen na knížecích hradištích a teprve od poloviny 11. století taky na majetku světských feudálů, knížecích dvorcích. Nejstarší tzv. velkofarnostní organizace, která se zpočátku překrývala s hradskou politickou správou, se od konce 11. století postupně rozrušovala v důsledku výstavby soukromých vlastnických kostelů. Bouřlivá výstavba kostelů během 12. a počátkem 13. století byla předpokladem vybudování modernějšího systému duchovní správy s hustou sítí far.⁴⁰

Nerovnoměrně rozložená směs kostelů, kaplí i jiných zařízení neměla do počátku 12. století znaky pevněji strukturované organizace. Pomáhala zajišťovat náboženské potřeby okolního lidu, ale bez přiznání skutečných farních práv, takže se dá hovořit o jakémisi „profánním“ období. Budování farní sítě bylo totiž složitým procesem, v němž sehrála zásadní roli právě úvodní polovina 13. století. Až završení kolonizačních procesů během 14. století učinilo konečnou tečku i za výstavbou farní sítě. Na její skladbu dlouho neměly vliv slabé církevní orgány. Farní organizace vyrůstala z velkofarnostních základů, ale především z množících se knížecích, biskupských, klášterních a hlavně početných velmožských kostelů, jejich filiál a soukromých kaplí. Odštěpovaly se z dohledu velkofar, aby se v další etapě, po nabytí farních práv, stávaly jejich plnohodnotnými nástupci.⁴¹

Těsné románské stavby, sloužící omezené skupině uživatelů, přitom ustupovaly prostornějším svatyním určeným vši křesťanské obci. Příkladem by mohl být právě sledovaný kostel sv. Michala se hřbitovem, o kterém víme, že byl kdysi farním. Zatímco dříve se hranice velkofarností překrývaly s územím hradských okruhů, tak živelně vznikající kostely, jejich filiálky i soukromé kaple uváděly starší nedokonalý, ale přeci jen určitý „systém“ do pohybu a víru zmatků. Citlivou otázkou pro pastorační a výkon farních práv, neméně však z praktických důvodů (desátky a jiné příjmy kostela) bývalo vymezení farních obvodů. V jejich rámci se měl lid povinně shromažďovat k svátečním mším, neboť jen správci těchto kostelů měli oprávnění udílet svátosti. Aby ohledně tohoto vymezení desátků nedošlo v budoucnu ke sporům, byli k zlistinění přizváni všichni správci a osoby příslušné k okolním kostelům [10]. Proto mezi svědky opravdu převažují plebáni z okolí.⁴²

⁴⁰ Václav LEDVINKA / Jiří PEŠEK: Praha, 2. vyd., Praha 2000, 60-200

⁴¹ ibidem

⁴² Josef ŽEMLIČKA: Počátky Čech královských 1198-1253, Praha 2002, 449-454

4.1 Vlastnické poměry farních kostelů

Existovala široká paleta možností, jak se hmotně vybavovaly farní kostely, jejich filiálky, kaple či modlitebny. Určující bývalo přání zakladatelů, donátorů či patronů. Kaplím a kostelům se někdy jejich příslušenství za jiné náhrady odnímalo nebo směňovalo. O tom, že již před polovinou 13. století působily vedle „bohatých“ kostelů i chudé, se nedá pochybovat. Teprve od poloviny 14. století to však dokládají Registra papežských desátků pro pražskou diecézi a nepřímo i souběžně vedené Konfirmační knihy. Zatímco nejnynější fary se dají zaznamenat v tradičním jádru starého sídelního území, soustřeďují se kostely s nejnižšími výměrami papežského desátku v oblastech mladší a pozdní kolonizace. Příležitostí k určení rozsahu farnosti je v celém předhusitském období poskrovnu. Nepřinášejí větší podrobnosti ani údaje o limitování farnosti, nejvýše sdělení o přivtělení jedné či dvou vesnic. Rozprostření farní sítě tak, aby každá vesnice, každá usedlost byla dostupná duchovenské péči, závisela na představách laických patronů, vlastnických poměrech a hustotě osídlení. Ještě začátkem 14. století mohlo docházet k přesouvání vesnice z jedné farnosti do sousední plebánie z pouhé vůle šlechtického majitele. Proto ta nevyváženost v struktuře farní sítě. Soustavnější zájem církevních orgánů o farní síť se dá pozorovat především v kolonizačních regionech, kde přibývalo obyvatel a rýsovaly se nové výtěžky.⁴³

Před polovinou 13. století vstupovaly do řádné farní sítě první městské kostely. Ve srovnání s venkovskými plebániemi jich nebylo mnoho, protože až vláda Přemysla Otakara II. přinesla radikální zmnožení plnoprávních měst. Ale jen zvolna a za kompetenčních sporů se z této mozaiky rodila běžná farní správa. Nebylo jednoduché vymezit a uspořádat farní obvody, aby se jednak uspokojily nároky jednotlivých svatyní i jejich majitelů a patronů, jednak aby se tyto nároky sladily s potřebami městské populace.⁴⁴

Situaci mohly komplikovat reliktů předlokačních poměrů a nároky dříve stojících kostelů a kaplí, hájících úporně svá práva. Unikátním svědectvím se nabízí i příklad kostela sv. Michala na Malé Straně, byl starší než sv. Mikuláš, však ten druhý na sebe strhával pozornost i větší práva, pravděpodobně mu byl určitý díl farních práv zajištěn. Složitě a náročně muselo být vytyčování hranic v kolosu, jaký představovala pražská

---

⁴³ Josef ŽEMLIČKA: Počátky Čech královských 1198-1253, Praha 2002, 449-454

⁴⁴ Idem, 454-459

aglomerace. Před vznikem Nového Města pražského v roce 1348 se v pražských obcích a v jejich zázemí, nepočítaje v tom Pražský hrad a Vyšehrad, rozkládalo na 40 farností. Většinou navazovaly na síť románských a pozdně románských kostelů a kaplí. Trvalo dlouhý čas (situaci radikálně měnilo založení Nového Města), než z této směsi vyrostl přehlednější systém, členěný v soustavu farních kostelů, jejich filiál, kaplí i soukromých modliteben.⁴⁵

Obraz, kdy průměrnému středověkému městu dominoval, často na rynku nebo v jeho blízkosti, městský farní kostel, platí pro mladší 14. století, ne však pro začátky měst. Mezi biskupa a farní články se od 12. století vsouvala arcijáhensství. Arcijáhni byli vybaveni právem vizitace kostelů, z čehož jim měly plynout jisté zisky. Z biskupova pověření se na ně přenášela část jurisdikce. Jejich působením se církevní správa stmelovala a zpevňovala, farní klérus získával těsnější vztah k biskupovi a jeho orgánům, na něž se přesouvaly záležitosti nižších složek duchovní správy. Již před polovinou 13. století začali někde působit děkani jako představitelé farního kléru menších obvodů v rámci arcijáhensství, sám rozvoj děkanátní organizace ale spadá do mladšího období.⁴⁶

4.2 Desátky a farní práva

Církevní vrchnosti sledovaly, aby důchody „jejich“ kostela nebyly kráceny konkurencí, taktéž plebáni si hlídali, aby v jejich obvodech nevznikala zařízení, která by mohla odčerpávat z jejich příjmů. Již od konce 12. století si tu biskupové zajišťovali práva, že bez jejich souhlasu se nesmí v diecézi stavět kostely ani kaple. Vybavení kostela nebo kaple totiž patřilo k předpokladům jejich zdárné existence. Záleželo nejen na štědrosti fundátorů a dárců, nejen na skladbě obvěnění, ale i na rozsahu a lidnatosti farnosti, neboť především ty se měnily v pilíř církevní správy a začaly se dělit na bohaté a chudé. Kostelní jmění se před polovinou 13. století ještě důsledně nečlenilo na záduší (majetek kostel) a obročí (důchody plebána). I když české země brzy znaly jeho dělení mezi biskupa, kněze, chudé lidi a údržbu kostela, bránily řádnému vybírání desátků a jeho užívání vlastnické představy fundátorů a patronů, kteří jej mlčky považovali za jakousi volnou součást svých důchodů. Základem byl hlavně biskupský desátek, z něhož se během 12. století

---

⁴⁵ Josef ŽEMLIČKA: Počátky Čech královských 1198-1253, Praha 2002, 460-462

⁴⁶ ibidem

odštěpovaly další formy. V evidenci a výběru desátku přitom vládl značný chaos. Kanonické zásady se střetávaly s domácími zvyky a právy, jak to bezelstně prozrazuje Přemysl Otakar I. v korespondenci s papežem. Záleželo nejen na platební disciplíně, ale na vztahu mezi kostelem, zakladatelem a biskupem, v jaké formě a výši se budou desátky vybírat, dělit a užívat. Desátek tvořil od počátku 13. století součást práv farních kostelů, takže rovněž za spory o vymezení farních obvodů se obvykle skrýval zápas o desátkové výnosy.⁴⁷

Souběžně s budováním farní sítě přejímaly starší i novější kostely právo křtu a pohřbívání, jakož i obecně definovaná farní práva jako celek včetně vymezení farních obvodů, práva na desátky a další. Pozvolna, ale vytrvale se biskup prosazoval jako hlava církevní organizace své diecéze. Z moci a vlivu laických fundátorů či dárců vyvazoval správce a kněze farních kostelů, jejich filiál a kaplí. Přesto ještě dlouho vystupoval panovník jako autorita i v ryze správně církevních záležitostech. Šlechta, církevní ústavy a panovník zůstávali hlavními subjekty, které se v 13. století formou patronátu účastnili na obsazování plebánií, třebaže se stoupajícím vlivem biskupa a jeho orgánů. V relativní celistvosti vydávají představu o podílu těchto složek na držbě patronátů teprve konfirmační knihy pražského arcibiskupství.⁴⁸

---

⁴⁷ Josef ŽEMLIČKA: Počátky Čech královských 1198-1253, Praha 2002, 449-454

⁴⁸ ibidem

5 Patrocinia románských kostelů jako jeden z pramenů k časovému zařazení a jejich význam pro dějiny osídlení.

5.1 Výzkum patrociní - úcta svatých a výběr patrociní

Zdeněk Boháč se ve svých výzkumech zveřejněných v Historické geografii od konce 60. let minulého století zaměřil na strukturu patrociní, které nebyla u nás dosud věnována patřičná pozornost, ale jak dále uvádí, je nepochybné, že při nedostatku ostatních pramenů se mohou jejich pomocí rekonstruovat vrstvy osídlení. Předmětem zkoumání byla zasvěcení kostelů středověkých měst a jejich předchůdců – předměstských tržních osad. Podařilo se tak zjistit, že u nás existuje úzký vztah mezi starší vrstvou patrociní a předměstskými tržními osadami rané kolonizační epochy a mladší vrstvou, typickou pro období vzniku měst za vrcholné kolonizace. Nelze pochybovat o tom, že ve výzkumu časových vrstev patrociní je nutné postupovat velmi opatrně. Je nezbytné prověřovat dosažené závěry i z jiných hledisek a zjistit tak jejich obecnější platnost.⁴⁹

Není pochyb o tom, že uctívání svatých a tedy ve výběru patrociní se uplatňovaly mocensko-politické zájmy státu, vrchností a církevních institucí. Většina světců kanonizovaných ve středověku pocházela z panovnických rodů nebo jiných významných rodin. Kanonizací některých biskupů, zakladatelů církevních řádů, představených klášterů nebo poustevníků byli obdobně glorifikováni též příslušníci duchovní moci. Kult svatých směřoval k upevnění třídní povahy feudálního státu a k posílení pozic vládnoucí dynastie, církve a jejich institucí, které byly hospodářskou oporou panovnické moci.⁵⁰

Titul kostela hrál podle nazírání středověkého člověka důležitou úlohu ve vztazích společensko - hospodářských. Kostel byl pod ochranou příslušného světce, který byl chápán jako majetník zboží darovaného kostela a považován za právní osobnost. Z tohoto důvodu mnohá darování kostelům jsou ve starší době formulována jako dar příslušnému světci, ale tato formulace nevylučuje skutečnost, že výrazná účast při správě majetku příslušela nadále pod různými formami darovateli. Stejně jako církevní instituce prosazovaly reformní svaté, volí i šlechta s postupujícím růstem samostatnosti a stavovského sebevědomí při zakládání kostelů své patrony. Oblíbeni byli především ti,

---

⁴⁹ Zdeněk BOHÁČ: Časové vrstvy patrociní českých měst a jejich význam pro dějiny osídlení, in: Historická geografie IV, 1970, 7-23

⁵⁰ ibidem

kteří byli vojáky a nosili zbroj. Největšího rozšíření dosáhli Michal, Mořic, Martin, Jiří, Sebastián a Pankrác. I když zde nepříznivě působí dlouhá životnost některých patrociní, je možné pokládat celou skupinu za relativní celek, v podstatě poslední použitelný pro sídelně-historický výzkum. Výchozím bodem všech úvah je předpoklad, že způsob osídlování má v raném středověku řadu společných rysů, které se projevují v různých oblastech. Státní, církevní a hospodářská organizace se proto projevuje i určitou pravidelností zasvěcení.⁵¹

5.2 Časové vrstvy patrociní

Mluvíme-li o časových vrstvách patrociní, předpokládáme pro určitý časový úsek zvýšenou dobovou úctu k určitému nebo několika světcům, do jejichž ochrany byly svěřovány právě budované svatyně. Předpokladem mohla být zvýšená obliba příslušného svatého, přenesení části jeho ostatků do země, kanonizace, pořádání poutí k jeho hrobu a s tím spojené určité události, vysvětlované současníky jako zázračné. Názory na časové rozpětí jednotlivých patrociní se dosti podstatně liší. Částečné shody bylo dosaženo jen v periodizaci základních pohnutek ovlivňujících volbu patrocinia. Většina autorů se shoduje v názoru, že změny, kterými prošla církve v 11. až 12. století se odrazily i ve volbě patrociní. Problémem ale jsou konkrétní pohnutky při volbě patrociní. V německých oblastech 8. – 11. století je volba dána objektem – svatým, respektive jeho ostatky. Volba zasvěcení je závislá v prvé řadě na relikviích a v době do 12. století byla dána především vlastnickými poměry. Ve svém kostele chtěl mít každý svého svatého. Tento způsob volby zasvěcení se předpokládá teprve od 11. století. Změna životního názoru vedla postupně k subjektivní volbě patrocinia. Rozhodujícím momentem již není kultovní objekt, ale vůle zakladatele nebo vysvěcujícího.⁵²

Zdeněk Boháč se domnívá, že nejvýhodnější je zjištění starší skupiny patrociní u románských svatyní, kdežto mladší vrstvu je možné zjistit podle výskytu posvěcení u původně gotických kostelů, resp. kostelů vedených ve 14. století jako filiální. Tržní a řemeslnické osady 11. - 12. století – zárodky budoucích měst – se zpravidla vytvářely

---

⁵¹ Zdeněk BOHÁČ: Časové vrstvy patrociní českých měst a jejich význam pro dějiny osídlení, in: Historická geografie IV, 1970, 7-23

⁵² Zdeněk BOHÁČ: Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení, in: Český časopis historický XXI, 1973, 370-386

v podhradí důležitých hradů, netvořily však ještě organizačně správní jednotky, běžné u vyvinutých hrazených měst 13. - 14. století. Sídliště předměstského charakteru, mající již převážně neagrární charakter neměla ještě pravidelnou uliční zástavbu, běžnou u budoucích měst, ale spíše vytvářela seskupení izolovaně zbudovaných domů a dvorců (v pražském prostředí dokonce kamenných). Nebylo řídkým zjevem, že na místech většího významu vzniklo v těsné blízkosti několik řemeslnických osad, z nichž každá měla zpravidla aspoň jednu románskou svatyni.⁵³

Zasvěcení kostelů osad nepodléhala tolik změnám, jako tituly kostelů venkovských, což bylo způsobeno tím, že kostelů v areálu města bylo více a rozeznávaly se od sebe zasvěcením a tím jejich označení bylo během doby tak zafixováno, že i při případné přestavbě nebývalo zvykem je měnit. Díky této praxi v označování městských kostelů je většina jejich patrocinií doložena již z předhusitského období. Kostely tržních předměstských osad 11. - 12. století měly svéráznou skupinu zasvěcení, odlišnou od titulů skupiny kostelů zbudovaných již v ohrazených městech 13. století.⁵⁴

5.3 Zasvěcení sv. Michalu a nejčtenější patrocinia

Církev pružně využívala zaběhnutých obyčejů. Návštěvy velkých trhů se od dřívějšíka často slévaly s návštěvami kostelů, byť hnězdenská statuta Břetislava I. Zapovídala, aby se v neděli konávaly trhy. Neboť podle jejich znění bylo nařízeno tyto dny a jiné svátky „veřejně slaviti u kostela“. Zejména u hradeckých center a jejich velkofarních kostelů, ale i jiných střediskových a komunikačně výhodných míst se však dají tušit podobná shromažďování.⁵⁵

Boháč se zaměřil na dobový výskyt patrocinií v předrománském a románském období. Některé kamenné kostely mohly mít svého předchůdce v dřevěné provizorní stavbě, ale nanejvýš se může výskyt jednotlivých patrocinií posunout jen o několik desetiletí nazpět. Po celé období předrománské a raně románské (zhruba do druhé poloviny 12. století) u nás převládá řada nejstarších zasvěcení jako Panna Maria, sv. Kliment, sv. Vít, sv. Petr, sv. Jan Křtitel, sv. Jiří, sv. Vavřinec a sv. Michal. Tradiční mariánská úcta,

---

⁵³ Zdeněk BOHÁČ, Časové vrstvy patrocinií českých měst a jejich význam pro dějiny osídlení, in: Historická geografie IV, 1970, 7-23

⁵⁴ ibidem

⁵⁵ Zdeněk BOHÁČ: Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení, in Český časopis historický XXI, 1973, 370-386

podobně jako kult zemského patrona sv. Václava, se více prohloubila za rozkvětu rytířství na sklonku románské epochy. Od počátku 12. století se setkáváme s dalšími tituly typu sv. Havel, sv. Gothard, sv. Kříž a sv. Martin, jehož patrocinium se hojně vyskytuje spolu se sv. Linhartem, sv. Jiljím a dalšími až po polovinu 12. století. Pro období 1150-1250 jsou však nejužívanějšími tituly sv. Bartoloměj, sv. Jakub a sv. Mikuláš.⁵⁶ Skutečnost, že většina uvedených patrociní se vyskytuje ve větším počtu i v období pozdně románském, lze vysvětlit jednak jejich životností a jednak tím, že mnohé kostely evidované jako pozdně románské jsou dílem pozdější pozdně románské přestavby již existujících svatyní.⁵⁷

Dále z hlediska četnosti bylo na některých knížecích hradech i na jejich podhradích zjištěno, že ve starší vrstvě patrociní z období rané kolonizace má zastoupení i sv. Michael archanděl, s frekvencí šestou nejčetnější na našem území. Je zastoupen celkem sedmkrát (Tetín po roce 921; Praha Opatovice roce 1115; Čáslav v letech 1120-1130, Mnichovice v roce 1134; Jistebnice v letech 1200-1225; Soběšín před rokem 1250; Otročin před rokem 1250). Největší frekvenci - deset zasvěcení má sv. Jan Křtitel, sv. Petr se vyskytuje devětkrát, sv. Vavřinec osmkrát a sv. Martin osmkrát. Početné zastoupení má také titul Panny Marie - desetkrát. Boháč dále uvádí, že zasvěcení s největší frekvencí mají nejspíše počátek v době rozkvětu předměstských tržních osad ve 12. století. Šlechta ráda věnovala své fundace světcům-bojovníkům jako sv. Jiřímu, Martinovi či archandělu Michaelovi. Kde se rozvíjel trh a obchod, dávala se přednost Mikulášovi, někdy Bartolomějovi či Jakubovi. Zasvěcení kostelů a kaplí nejenže tak naznačuje směry kulturních i politických vlivů, nejen pomáhá při zjišťování etap výstavby farní sítě, ale díky své výpovědní hodnotě se řadí k pramenům, které se podílejí na rozlišování vrstev středověkého osídlení.⁵⁸

Podobně je nutno prozkoumat otázku původu kostelů zasvěcených v Praze svatému Michalu. Víme, že tyto svatyně byly většinou budovány na vyvýšeném místě, respektive byly to hřbitovní kostely nebo kaple. Kult sv. Michala je velmi starý. Dva pražské příklady byly postaveny na místech vyvýšených nad okolím, jak víme dnes z rozboru původní tváře Pražské pudy. Zdá se, že jejich poloha v poměru k osídlení by odpovídala hřbitovním určením. Hypoteticky bude nutno zařadit tedy pražské příklady již do prvních plánů, a to podle předpokladu místa sídliště.⁵⁹

---

⁵⁶ Zdeněk BOHÁČ: Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení, in: Český časopis historický XXI, 1973, 370-386

⁵⁷ Zdeněk BOHÁČ: Časové vrstvy patrociní českých měst a jejich význam pro dějiny osídlení, in: Historická geografie IV, 1970, 7-23

⁵⁸ ibidem

⁵⁹ Vladimír PÍŠA : in: Zdislav Buřival: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, Praha 1977, 37

Počátkem 13. století se na delší čas uzavřel panteon světců vázících se k „Čechům“ a jejich zemi. Je potěšitelné, že počáteční fáze výzkumu patrocinií u nás přinášejí již první výsledky a že využitím jejich časových vrstev se v dohledné budoucnosti podaří upřesnit dějiny osídlení a kolonizace naší země.⁶⁰

Boháčova metoda byla však kriticky napadána pro svou nevědeckost a následně vyvrácena. Wolf viděl v patrociniu farního kostela průkazný – třeba doloženém až v novověku – doklad pro řešení otázky jeho původu resp. jeho zakladatele v raném středověku, přičemž původně kritické metodické postřehy pak v praxi datování jednotlivých farností zcela odvrhl.⁶¹

---

⁶⁰ Zdeněk BOHÁČ: Patrocinia románských kostelů v Čechách, in *Historická geografie VIII*, 1972, 35

⁶¹ HANS WOLF: *Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer*, II. Abt. Die Kirchen- und Grafschaftskarte, 6. Teil: Niederösterreich, Wien 1955, kde v přímém metodickém protikladu připouští, že „z patrocinia samého nelze obecně usuzovat na dobu vzniku fary...“.

6 Nejstarší písemné doklady

6.1 Svědectví kupce Ibrahíma ibn Jakúba

Dochovalo se vzácné svědectví židovského kupce Ibrahíma ibn Jakúba, který Prahu navštívil v roce 965. Praha se mu jevila jako nejbohatší město v zemích Slovanů, které navštívil. Bylo velmi dobře zásobené potravinami a přicházeli sem lidé z celé Evropy. Geomorfologické členění terénu, které zmiňuje, je možné vztáhnout jedině na levý vltavský břeh (píše o vodním zdroji, pramenícím v „tvrzi“ nad tržištěm a stékajícím k němu). Ocenění Prahy jako města, které sice nedosahuje velikosti současných vyspělých arabských měst, ale není již také vesnicí, je značně výmluvné. Záhadným místem naopak zůstává zmínka o tom, že je Praha postavena „z kamene a vápna“, kterou zatím neumíme dost dobře vyložit.⁶² Jeho poznámku o kamenném městě, byť velmi lichotivá, zůstává problémem, neboť nevíme čeho se týká. Ze zprávy lze však určitě odvodit, že za Boleslava I. Byla Praha výstavným objektem z kamennými stavbami, jež se odlišovaly od jiných měst a zemí.⁶³

6.2 Svědectví kronikáře Kosmy

O podhradí se z 11. století dochovalo jen málo konkrétních zpráv, avšak lesk přemyslovské rezidence sám o sobě naznačuje, že se i zde musely odrazit příznivé podmínky vnitřního a vnějšího rozvoje. Když roku 1091 zaznamenal kronikář Kosmas zprávu o kupeckých osadách v podhradí, mluvil o tržišti, ale také o dvou osadách a výraznými barvami líčil bohatství kupců a směnárníků různých národností, kteří zde bydleli.⁶⁴ Kosmas jako současník znal situaci v pražském podhradí velmi dobře, pouze jeho představy o bohatství kupců mohlo být s určitou dávkou básnické licence přehnané. V bezprostředním podhradí, v těsné blízkosti panovníka a jeho dvora, se vytvářely nejprůhodnější podmínky pro rozvoj obchodu a také pro zbohatnutí obchodníků a směnárníků, kteří se v Praze usazovali. Zdá se tudíž pravděpodobné, že první osada,

---

⁶² Jan FROLÍK / Zdeněk SMETANA: Archeologie na Pražském hradě, Litomyšl 1997, 104-109

⁶³ Jiří VANČURA: Hradčany. Pražský hrad, Praha 1976, 33

⁶⁴ Josef EMLER: FRB IV. Prameny dějin českých, Praha 1884, 432

kteřou Kosmas označuje za „pražské podhradí“ (suburbium pragense), ležela přímo pod Hradem, někde mezi pozdějším Malostranským náměstím a Hradem, na cestě od vltavského brodu a dřevěného mostu k jižní bráně Hradu.⁶⁵

6.3 Nejstarší zmínky v rukopisech o hřbitovu a kostelu sv. Michala na Pětikostelím náměstí pod Pražským hradem

6.3.1 Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III, 1311-1333 – první zmínka z roku 1326[10]

O kostelu sv. Michala se dovídáme nejprve v roce 1326 a to díky záznamu o vizitaci pražských kostelů za účelem vymezení farních okrsků. Píše se zde, že Matyáš arcibiskup moravský určil vizitátory: kanovníka a arcijáhna pro pražskou obec a diecézi. Galovi arcijáhnovi řezenskému uložil, aby vymezením rozlišil pražské kostely. Dále jsou jmenovány kostely, kterých se arcibiskupova nařízení týká a mezi nimi je zmíněn i kostel sv. Michala pod Pražským hradem. V Praze 6. února 1326.⁶⁶

6.3.2 Liber primus confirmationum, 1354-1362 - zmínka z roku 1354[11]

Druhý záznam, vypovídá o usazení faráře Hodyslaue, přicházejícího k sv. Michalu pod Pražským hradem, kam jej zavedl duchovní ze sv. Mikuláše. Za přítomnosti Hodyslaua a bratří Bohunka a Jana a Marzikonise. Tato zmínka, (v literatuře často považovaná za první zmínku vůbec), je dokladem, že fara sv. Michala zde stále ještě existovala i po urbanizačním zásahu, kdy v důsledku výstavby kostela sv. Mikuláše stoupl jeho význam. Přesto zde mohl bez potíží existovat sv. Michal jako funkční kostel spolu se hřbitovem, o čem nás přesvědčují i následující zmínky ze 14. století.⁶⁷

---

⁶⁵ Josef JANÁČEK: Malé dějiny Prahy, 3.vyd., Praha 1983, 23-25

⁶⁶ Josef EMLER: RBM III.,1311-1333, Praha 1890, 459

⁶⁷ František Antonín TINGL: LC 1354-1362, Praha 1867, 2

6.3.3 Registra desátků papežských z diecéze pražské VI - zmínka z roku 1369[12]

V knize Registrů desátků papežských z diecéze pražské se vyskytuje záznam o 15 groších, které byly panem Václavem vyplaceny od kostela sv. Michala pod Pražským hradem v roce 1367, 1369, 1384, 1385. Dále v roce 1399 Štěpán zaplatil 30 grošů a v roce 1403 Jan daroval stejnou částku.⁶⁸

6.3.4 Libri erectionum archidioecesis Pragensis. – zmínky z let 1367-1403[13]

Mikuláš Puchnik, obyvatel Menšího Města pražského dává ve známost: Pan Štěpán, správce farnosti sv. Michala pod Pražským hradem oznámil, že vedle domu magistra Mikuláše, na místě hřbitova se objevila velká jáma, do níž stékala voda a v ní byly nalezeny vyplavené lidské kosti. Jestliže by se o to nikdo v brzké době nepostaral, hřbitov by mohl být demolován. Rektor kostela požádal o zbudování zdi za svým domem, která by mohla hřbitov a zahradu, aby se dále neničily. Církvi nestačí prostředky k opravám, potřebujeme povolení, aby hřbitov za jeho domem nebyl zničen. Protože jsme shledali, že co bylo řečeno je pravda, proto dovolujeme Mikuláši postavit zeď, na níž bude mít dědické právo a může na ni stavět, aniž by mu v tom bránili faráři. V Praze 3. ledna 1397.⁶⁹

---

⁶⁸ Václav Vladivoj TOMEK: RDP VI, Praha 1873, 37

⁶⁹ Klemens BOROŮVÝ: LAP IV, 1390-1397, Praha 1883, 461

7 Přehled archeologických výzkumů – doklady o hřbitovu a kostelu sv. Michala pod pražským hradem

Zatím obtížně čitelná síť cest, různě obměňovaná, protkávala pražskou kotlinu patrně od pravěku a byla později neoddělitelnou součástí geomorfologické podoby pražského podhradí. Kdy zde byla založena nejstarší osada, nemůžeme s určitostí říci. Intenzivní osídlení značného stáří bylo nalezeno jen při rekonstrukci budovy Poslanecké sněmovny ve Sněmovní ulici jižně od tehdejší deprese se stojatou vodou. Podložímu byla svahovina, která překryla rozvlečené střepy nádob z doby římské. Nejstarší osídlení se projevovalo jak terénními vrstvami, tak zahluobenými objekty, které obsahovaly zlomky keramiky. Její absolutní datace je otevřená – můžeme jen konstatovat, že je starší než konec 9. století.⁷⁰

Archeologickým průzkumem, prováděným roku **1996** v souvislosti s výkopem spojovacího tunelu přes Sněmovní ulici, se podařilo odhalit dlažbu složenou převážně z opukových omletých valounů, překrytou vrstvou se střepy z 9. a 10. stol. Výzkum však jednoznačně prokázal, že tato komunikace je v jižním úseku ulice až vrcholně gotická, bez předchůdce, zapuštěná formou úvozu pod okolní terén. Horní vrstva sem byla až druhotně přemístěna, v trase cesty byl navíc objeven dům z 9. - 10. století, vylučující existenci komunikace v té době.⁷¹

Při stavebních pracích v blízkosti drobných kostelů byla na mnoha místech narušena pohřebiště, která je již v románské době obklopovala. Někdy jako v případě sv. Michala je pohřebiště indikátorem pro lokalizaci kostela zaniklého. Pohřebiště se vyznačovala absencí výbavy zemřelých, někteří mrtví u sv. Michala a patrně u sv. Ondřeje měli původně ve vlasech zapleteny typické šperky té doby – bronzové esovité záušnice. Pravděpodobně všechny hřbitovy kolem drobných kostelíků byly menších rozměrů.⁷²

V průběhu let **1926 – 1927** probíhaly stavební úpravy na rozhraní zahrady Na valech a zahrady paláce hrabat Harbuval-Chamaré, Sněmovní ul. čp. 171/III [14]. Při těchto pracích byly nacházeny hroby pohřebiště označovaného jako tzv. Malostranský

---

⁷⁰ Pavel VLČEK / Jarmila ČIHÁKOVÁ: Umělecké památky Prahy. Malá Strana, Praha: Academia, 1999, 13.

⁷¹ Zdislav BUŘÍVAL: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, sv. 8, Praha 1977, 97

⁷² Pavel VLČEK / Jarmila ČIHÁKOVÁ: Umělecké památky Prahy. Malá Strana, Praha: Academia, 1999, 22-25; se značně komplikovanou problematikou christianizace řádového obyvatelstva v zrcadle výbavy raně středověkých hrobů na farních hřbitovech se nedávno zabýval: Jan KLÁPŠTĚ, Proměna českých zemí ve středověku, Praha 2005, 189-195

hřbitov nebo “Nad Krečmerem.” Pohřebiště zmiňuje Ivan Borkovský a podle něj Jaroslav Sláma.⁷³ Hroby byly nalézány nejspíše v prostoru parcely č. 584 a severozápadně od ní [17], zvláště při stavbě opěrné betonové zdi, kdy došlo k nejhlubším zásahům do terénu. Celkem bylo zaznamenáno jedenáct hrobů, které Tomková očíslovala chronologicky dle data nálezů [15]. V dalších třech případech není přesný počet hrobů znám.⁷⁴

Kostry ležely v rakvích, v natažené poloze na zádech, na dřevěných prknech či v prostorové jámě na povrchu “břidličnatého jílu”. U jednoho z hrobů stál pískovcový kámen. Hroby 8 – 11 byly bezpečně orientovány ve směru Z-V, hlavou směrem na západ a tudíž dokládají křesťanský ritus. Antropologicky bylo možno určit pouze několik dochovaných lebek a jejich zlomků. Vedle lebky př.č. 282, která patřila muži ve věku adultus 1, byly zjištěny pozůstatky minimálně tři až pět jedinců, a to plně dospělého jedince, dítěte, jeden až dva dospělých jedinců a možná ještě jednoho staršího jedince. Vzhledem ke společnému uložení těchto pozůstatků s lebkou př. č. 282 lze předpokládat, že pocházejí z hrobů nalezených v roce 1926.⁷⁵

Z hrobových přídavek lze zmínit zlomek keramiky oxidačně pálený, šedé barvy, se stopami obtáčení z hrobu 4, dále bronzový mističkový plíšek s otvorem o průměru šest mm uprostřed a se třemi dírkami na okraji z hrobu 5 a bronzové esovité záušnice z hrobů 5-8, celkem se zachovalo devět celých, tři rozlomené esovité záušnice a dva exempláře s odlomeným esovitým ukončením. Kromě toho byly na dvou spánkových kostech dvou jedinců patrné otisky bronzů, pravděpodobně také ze záušnic. Záušnice z hrobu 6 nebyla nalezena. Naopak jeden exemplář, uložený spolu s dalšími z hrobu 8 přebývá. Je možné, že při inventování došlo k omylu a jedná se o záušnici z hrobu 6. Stejně tak se může jednat o neevidovatelnou záušnici z hrobů 9-11. Průměry, jichž záušnice dosahují, a síla drátu, z něž byly vyrobeny, jsou uvedeny v tabulce 1. v násypu nad hroby 8-11 jsou zmiňovány zlomky cihel, oblázky, propálená hlína a uhlíky. Dle dosud užívaných chronologických kritérií nelze pohřebiště datovat přesněji než do 11.-12. století [15]. V horních partiích zahrady je existence románského pohřebiště, částečně odkrytého při stavebních pracích v roce 1926, doložena. Z dokladu křesťanského pohřebiště datovaného do 11.-12. století vyplývá terminus post quem pro vznik kostela sv. Michala.⁷⁶

⁷³ Jaroslav SLÁMA: Mittelböhmen im Frühen Mittelalter, in: Praehistorica V, 1977, 111

⁷⁴ Kateřina TOMKOVÁ: Pohřebiště na jižním svahu Pražského hradu, in: Castrum Pragense I, 1988, 185-188

⁷⁵ Ibidem

⁷⁶ Ibidem

V suburbii Pražského hradu byla v roce **1986** při výzkumu ve Sněmovní ulici čp. 176/III. v nálezové situaci datované do 10. století odkryta malá kostřička dítěte, které se podle určení Jaroslava Chocholy mohlo dožít maximálně jednoho roku života, s největší pravděpodobností však zemřelo bezprostředně po narození. Tělíčko bylo podle Čihákové položeno do malé jamky k tomu účelu vyhloubení do svrchní vrstvy světlých hnojů, respektive sídlištních odpadkových vrstev. Pohřbení ostatku do jámy vyhloubené do odpadních vrstev mimo řádné pohřebiště může být podle autorky považováno za doklad nepietního zacházení. Výzkumem na Malé Straně je doložen ještě další válet dětské kostry, který však není publikován.⁷⁷

Počet pohřebišť známých z jádra dnešního Pražského hradu byl nedávno rozhojněn o skupinu šestnácti hrobů, odkrytých v letech **1986** a **1987** v širším okolí tzv. Ludvíkova křídla Starého paláce na jižním svahu ostrohu. V těchto místech bylo známo již několik starších nálezů a vše ukazuje na existenci samostatného pohřebiště. Nebylo však součástí raně středověkého hradiště, ale leželo těsně před jižním valovým opevněním a jeho hrobové jámy dokonce porušovaly starší sídlištní terény. Nálezy esovitých záušnic a skutečnost, že pohřebiště bylo přerušeno linií románské hradby stavěné od roku 1135, dokládá jeho existenci před tímto datem. Je řazeno do 11. a 12. století a jeho poloha ukazuje, že hradiště bylo v té době již ve velmi těsném kontaktu se svým podhradím na dnešní Malé Straně. Totéž dokládá i fragment staršího známého pohřebiště v zahradě Na valech v poloze zvané „Nad Krečmerem“, kde níže pod svahem, v oblasti dnešní Sněmovní ulice, je uváděn kostel sv. Michala.⁷⁸

Do roku **1988**, kdy probíhal výzkum při hloubení nového vodovodu v trase Sněmovní ulice, přičítali historikové i archeologové prostoru Sněmovní ulice mimořádnou důležitost. Ze skutečnosti, že ve Sněmovní ulici a v jejím nejbližším okolí jsou známy jménem čtyři románské kostely (sv. Martin, sv. Michal, sv. Ondřej a sv. Václav) jako jediné známé románské kostelíky pražského suburbia, došli historikové k závěru, že toto místo bylo hlavním prostorem malostranského podhradí,⁷⁹ na němž se soustřeďovalo těžiště života na území pozdější Malé Strany [15]. Naproti tomu archeologové z téže skutečnosti dedukovali, že místo, na němž mohly ve vyšehradské či románské době vzniknout tři z těchto kostelů (jednoduchý kostel sv. Václava se z této skupiny vymyká jak

---

⁷⁷ Jarmila ČIHÁKOVÁ: Nálezová zpráva o objevení dětské kostry v prostoru Sněmovní ulice čp. 176/III, in: *Archeologie ve středních Čechách II*, 2003, 210-211

⁷⁸ Jan FROLÍK / Zdeněk SMETANA: *Archeologie na Pražském hradě*, Litomyšl 1997, 122-125

⁷⁹ Dobroslav LÍBAL: *Architektura doby románské a gotické*, in: Emanuel POCHE: *Praha středověká*, Praha 1983, 59-119, 167-356

vyšším stářím tak polohou – jižně od prokázané cesty), muselo být do té doby volné a proto zde předpokládali nástupní cestu na Hrad, jako jedinou volnou plochu v rámci hustě zastavěného krystalizačního centra.⁸⁰ Problematická je příslušnost sv. Michala do prostoru nástupní cesty, neboť k němu patřící pohřebiště je velmi vysoko na svahu, těsně pod hradní zahradou Na valech. Místo muselo být do té doby volné a proto zde předpokládali nástupní cestu na Hrad, jako jedinou volnou plochu v rámci hustě zastavěného krystalizačního centra.⁸¹

Zmíněný archeologický výzkum však naznačil, že prostanství pro stavbu kostelů a u nich předpokládaných filiálních dvorců nebylo v trase přístupové cesty k Hradu, ale naopak v hluchém místě v těsném severním sousedství hustě zastavěného areálu. Na několika bodech tohoto prostoru však byla zastavěna krákovobě používaná plně křesťanská pohřebiště [16]. První, na svahu v Šamorejské zahradě při paláci čp. 171/ III, patrně patřící ke kostelu sv. Michala, bylo nově publikováno Kateřinou Tomkovou a do 11.-12. století datováno jen rámcově. Druhé z nich bylo prokázáno hrobem v čp. 177/III, porušujícím starší sídlištní objekt vyšehradského období. Hrob je datován buď do první nebo do druhé poloviny 12. století a náleží ke kostelu sv. Martina. Třetí pohřebiště, datované stejně, bylo nalezeno v čp. 16/III, jeho vazba k některé církevní stavbě však není zřejmá. Čtvrté bylo odkryto v trase vodovodu na Pětikostelním náměstí patrně v blízkosti kostela sv. Ondřeje. Tři zastížené hroby jsou bezpečně datovány k závěru 12. století [15].⁸²

---

⁸⁰ Hubert JEČNÝ a kol.: Praha v raném středověku. Jeden ze současných pohledů na vývoj královského města, in: *Archeologica Pragensia* V, 1984, 211-288

⁸¹ *Ibidem*

⁸² Zdislav BUŘÍVAL: *Staletá Praha*. Sborník Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, sv. 8. Praha 1977, 97

8 Vyjádření archeologů k výzkumům ve Sněmovní ulici

Archeologové v průběhu minulého století zaujímalí různá stanoviska k historii této lokality a je zajímavé sledovat, k jakým novým zjištěním docházeli. Ve 40. letech se touto lokalitou zabýval i Jiří Čarek, který se zmiňuje o kostelu sv. Michala pod Hradem, který byl již ve 14. století farní. Nevylučuje, že by kostel mohl být románský, „ovšem máme-li zůstat na pevné půdě, nezbyvá nám než připustit předstírání větší pravděpodobnosti, neboť doklady o existenci těchto kostelů bychom marně hledali jak v písemných pramenech, tak v pozůstatcích.“⁸³

Osada zastížená v prostoru dnešní Sněmovní čp. 176/III zde žila někdy v 9. století, nejpozději v jeho druhé polovině. **Buřival** se přiklání k názoru **Borkovského**,⁸⁴ který počítá se vznikem osady na malostranské svažné ploše již v 7. a 8. století, v současné době však nikdo ze znalců datovacího materiálu nepokládá toto časové určení za prokazatelné.

Zajímavá je naproti tomu mladší dokumentace **Trymla**, který uvádí, že až v době vyšehradské (1000-1143), se začíná rozlišovat osídlení pražského podhradí směrem k Hradu. Z této doby pochází nejstarší sídlištní situace v čp. 177/III na rohu ulic Thunovské a Sněmovní, a teprve tehdy (ne-li o něco dříve – ve druhé polovině 10. století) vzniká terénní vrstva na dnešním Pětikostelím náměstí a určitá neinterpretovatelná uměle nasypaná nerovnost v terénu o níž víme jen tolik, že nejpozději před polovinou 12. století byla za požáru zničena.⁸⁵

K podobnému zjištění dospěli i **Jan Frolík** a **Zdeněk Smetana**. Již během 10. století byla zřejmě osídlena všechna příhodná levobřežní místa a využívány jsou i plochy okrajové, které se nám zdají pro podobný účel nepřilíš vhodné. Jedině tak vysvětlujeme nález sídlištních vrstev 10. až 11. století na jižním svahu hradního ostrohu, dokonce s fragmenty dřevěných srub. Je známo, že svah byl členěn několika méně strmými spočinky, ale pro podrobnou rekonstrukci jeho vzhledu je zatím málo údajů.⁸⁶

Zatímco do doby přelomu 12. a 13. století žilo podhradí životem sice intenzivním, ale bez citelných přerývů, přináší mu nástup století některé nápadné významové změny. Jednou z nich je i zvláštní opatření, uplatněné přímo v těžišti zdejšího osídlení na východní

---

⁸³ Jiří ČAREK: Románská Praha, Praha 1947, 193-195

⁸⁴ Ivan BORKOVSKÝ: Od počátků pravěkého osídlení k Praze slovanské, in: Josef JANÁČEK: Dějiny Prahy, Praha 1969, 43

⁸⁵ Michal TRYML : K počátkům středověkého osídlení jižní části Malé Strany, in: Zdeněk DRAGON: Staletá Praha. Sborník ústavu Pražské památkové péče, Praha 1992, 76

⁸⁶ Jan FROLÍK / Zdeněk SMETANA: Archeologie na Pražském hradě, Litomyšl 1997, 104-109

straně pozdějšího Malostranského náměstí. Někdy okolo přelomu 12. a 13. století proběhla výrazná úprava na Pětikostelním náměstí. Zaniklo pohřebiště, případně jen ta jeho část, která byla předmětem archeologického výzkumu.⁸⁷

---

⁸⁷ Zdislav BUŘÍVAL: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, sv. 8., Praha 1977, 97-98

9 Zánik kostela sv. Michala

9.1 Husitská devastace církevní zástavby a velký požár na Malé Straně. Přestavba kostela sv. Michala

Mimořádně vysoká koncentrace církevních objektů zároveň napovídá, proč pozdější husitská devastace malostranského prostoru, byť motivovaná především vojenskými zřeteli, proběhla v letech 1419-1420 razantně a nesmlouvavě.⁸⁸ Při bojích Pražanů s královskou posádkou byl zničen dvůr arcibiskupa, radnice a řada domů pod Hradem. Následujícího roku se Pražané rozhodli celé město vypálit a obyvatele přesídlit na pravý břeh. Kláštery i kostely byly vesměs zničeny a jen pomalu, většinou až s nástupem Vladislava Jagellonského, nacházeli dotace pro opravy. Teprve když král Vladislav Jagellonský přesídlil z Králova dvora zpět na Pražský hrad, vrátil se na čas život i do podhradí, o významnějších stavebních akcích zde však nemáme zpráv, král se ostatně po získání uherské koruny záhy přestěhoval do hlavního města uherského království. Gotická Malá Strana pak zmizela definitivně v plamenech zhoubného požáru, který ji zachvátil a zničil spolu s velkou částí budov Pražského hradu v roce 1541.⁸⁹

Roku 1481 dali konšelé některá městiště okolo kostela k záduší jeho náležející, Janu Lýskovi, řezníkovi pod plat, který měl rovněž odváděti ku kostelu sv. Mikuláše. Že se v něm konaly služby boží, vychází na jevo z rozličných odkazů k němu [12]. Za hřbitovem sv. Michala Pod valy Pražského hradu byla ještě jedna paustka, kterou konšelé dali sousedovi Janu Kubířovi v r.1471 a odtud stál tu malý domek. Roku 1524 nachází se v knize městské také odkaz na opravu toho božího domu, což svědčí o nějaké tehdejší stavbě při něm. Tomková zaujímá to tvrzení, že ve 14. století stál někde v místě paláce ve Sněmovní čp. 171 kostel sv. Michala se hřbitovem, zaujímající severozápadní část městiště dnešního objektu, poprvé zmíněný roku 1354. V dalších letech hovoří zprávy o různých odkazech, ale k opravě se přímo vztahuje jen dar z roku 1524. Vzhledem k tomu, že byl kostelem farním, uvažuje se o jeho starším původu, čemuž by neodporovalo ani jeho patrocinium. Jak hluboko sahá jeho minulost však zůstává otázkou.⁹⁰

Kostel tento stál na příkrém svahu zámecké hory a při něm byly hřbitov a budova farní, jak

---

⁸⁸ František ŠMAHEL: Husitské Čechy: struktura, procesy, ideje, Praha 2001, 213-214

⁸⁹ Pavel VLČEK / Jarmila ČIHÁKOVÁ: Umělecké památky Prahy. Malá Strana, Praha 1999, 28

⁹⁰ František RUTH: Kronika královské Prahy, Praha 1904, 964

píše František Ruth. Pod samou horou byl ještě jeden dům (nyní č. p. 170-III), z něho prudkým stokem dešťové vody děla se častá škoda hřbitovu i farní zahradě, proto roku 1397 stalo se narovnání s jeho majetníkem o zřízení ochranné zdi. Podací právo tohoto kostela měli ve 14. a 15. století zemané řečení z Dolan. Fara zanikla ve válkách husitských. Požár Malé Strany v roce 1541 poškodil rovněž silně kostelík.⁹²

Konkrétně ve Sněmovní ulici byly spustošeny kostely sv. Martina, sv. Ondřeje a sv. Michala. Kostelíku sv. Martina dostalo se hned roku 1541 a později dobrodinců, jichž pomocí byl opraven a zase přiveden asi v předešlý svůj stav; později příslušel v ochranu kláštera sv. Tomáše. O kostelu sv. Ondřeje neděje se však od času ohně nikde již zmínka, a zanikl též kostel třetí sv. Michala, někdy farní, později k farnímu kostelu sv. Mikuláše přivtělený. Po spuštěný ohněm nekonaly se v něm víc služby boží a přestalo se také pochovávat na hřbitově při něm, kromě, že tam bylo později několik s'atých pohřbeno. V takovém stavu roku 1570 majitel nejbližšího domuč. 171, doktor práv Martin Widerin z Otrsbachu, rada nad apelacemi na hradě pražském, vyžádal sobě povolení od arcibiskupa Antonína z Mohelnice, aby směl kostel ten rozbořiti a městiště pro sebe užiti. Zavázal se za to k platu ročnímu šest kop mišenských z domu svého, kterýž stvrzovacím listem císaře Maximiliana téhož roku vydaným věnován byl kostelu sv. Jana v Oboře.⁹³

Tehdejší majitel Pavel z Lovče získal povolení zříditi kolem kostelíka vinici. Stejným způsobem "opatroval" kostelík i další vlastník domu, Martin Widerin z Otterspachu, rada nad apelacemi, který po získání areálu v roce 1565 uvažoval o větší přestavbě. Požádal také konzistoř o demolici kostelíka, nebo spíše již jen jeho fragmentů. Nepochybně také proto Antonín Brus z Mohelnice, tehdejší arcibiskup, zboření povolil s podmínkou povinnosti věčného platu biskupství a také s nutností pohřbení kostí, nalezených v místech někdejšího hřbitova, na jiném hřbitově. Vše nakonec roku 1570 schválil i císař Maxmilián II. a mohla následovat rozsáhlá úprava, po níž byl dům roku 1580 zapsán jako deskový. Dědici však již po čtyřech letech majetek prodali za poměrně vysokou hodnotu. Přesto pokračovala výstavba i za nového majitele, Desideria Labbeho. V roce 1628 získal objekt Matyáš Arnoldin z Klarsteinu, císařský dvorní rada, a v roce 1660 se dům dostal do rukou Zuzany Marie Hartmannové. Ta nepochybně před rokem 1685 přikročila k jistým úpravám. Tyto změny, vznikající patrně pod vlivem architektury Jeana Baptista Matheye, lze zařadit do deseti následujících let. V roce 1699 zdědil dům se zahradou Ernst Gottfried von Schützen, druhý manžel Zuzany Marie. Patrně až v této době

⁹² František RUTH: Kronika královské Prahy, Praha 1904, 964

⁹³ Václav VOJTÍŠEK: Z minulosti naší Prahy. Kapitoly z místopisu, zřízení a život města, Praha 1919, 61

byl obnoven (a nikoliv odstraněn, jak se někdy objevuje v literatuře) kostelík sv. Michala, zmiňovaný u Jaroslava Schallera v zadní část paláce a dosud se zde zřetelně projevuje.⁹⁴ Roku 1700 dal trosky kostela odstranit Arnošt Bohumil, hrabě Schütz, majitel paláce postaveného na konci 17. století na dnešních parcelách č. 581 a 582. Na místě bývalého hřbitova patřícího ke kostelu založil zahradu Schützenovkou, později zvanou Šamorejskou dle nových majitelů hrabat Harbuval-Chamaré, jejichž jméno nese palác dodnes. Hrabě Arnošt Bohumil Schützen na jeho místě vystavěl domácí kapli, ve které roku 1704 bylo dovoleno sloužit mši svatou. Kaple se skvěla nádherou, klenba spočívala na pilířích a na oltáři byl vypuklý obraz nejsv. Trojice se sochami sv. Václava a sv. Jana Nepomuckého. Na kapli byla věžička se zvonkem. Roku 1784 byla tato kaple zrušena.⁹⁵

Bohoslužebně přestala být tato kaple užívána po roce 1784. Posléze došlo zřejmě i k výstavbě vyhlídkové věže a dalším menším úpravám, které však nelze archivně doložit. Pro celé 18. i 19. století chybí jakékoliv údaje o stavbě, takže první novodobé úpravy jsou dokumentovány až v letech 1922-23. V roce 1925 bylo pravé zahradní křídlo prodlouženo o terasu, k větším úpravám došlo až roku 1926 podle projektu arch. Václava Řezníčka. Poválečné změny z let 1961, 1962 a 1963-64 nebyly významné.⁹⁶

9.2 Dnešní podoba paláce a dochované pozůstatky substrukce kostela sv. Michala ve stavbě paláce

Palác Schützenů čp. 171/III (později Bylandt-Rheidtovský či Harbuval-Chamaré) [17] leží v řadě uliční zástavby a zaujímá velké městiště nepravidelného obdélného půdorysu. Je to dvoupatrová stavba v raně barokním slohu, jeho průčelí a pavilonový belvédér, vystupující na korunní římsu ukazují známky tvorby J. B. Matheye. Objevují se zde charakteristická segmentová okna a pochopitelně také lizénové rámce. Jinak je ovšem architektura paláce a jeho průčelí silně poznamenána staršími renesančními stavbami, které do raně barokní novostavby vnesly nepravidelný rytmus okenních otvorů.⁹⁷

Palác čtyřmi křídly svírá vnitřní nádvoří, ve vyšší úrovni druhého patra leží

---

⁹⁴ František RUTH: Kronika královské Prahy, Praha 1904, 964

⁹⁵ ibidem

⁹⁶ Pavel VLČEK / Jarmila ČIHÁKOVÁ: Umělecké památky Prahy. Malá Strana, Praha 1999, 270-273

⁹⁷ Pavel VLČEK I: Praha 1610-1700, Praha 1998, 310

zahrada, provázená po severní straně samostatným křídlem. Tato zahrada je trojúhelníkového půdorysu s několika terasami. Je zřízena na místě hřbitova. Na jedné straně ohraničuje zahradu palácová budova, na severní straně ochoz s balustrádami otevřený šesti zachovalými arkádami.⁹⁸

Přízemí paláce, které má s ohledem na klesající terén rozdílnou úroveň vlevo i vpravo, je pokryto nepochybně mladší kvadratickou rustikou, která dosahuje až k průběžné parapetní římsce prvního patra. Portál rámuje jednoduché kamenné pravoúhlé ostění, s polokruhovým vjezdem, který doplňují novodobá dvoukřídlá vrata. Levé křídlo je ve dvou etážích doplněno předsunutou zděnou pavlačí o dvou arkádách. Pravé křídlo je shodné, ale v patře nahrazují arkády pravoúhlé lisenové rámce. Zadní křídlo je o patro vyšší, jeho fasáda neprobíhá v jedné linii, ale vystoupením se v ní ozývá existence sakrální stavby, integrované dodatečně do její hmoty. Také v partii střechy se sakrální stavba projevuje sanktusníkem, který svým umístěním ukazuje, kde se nalézalo presbyterium. V západním křídle, které má v důsledku stoupajícího terénu charakter suterénu, se renesanční klenba zachovala v jihozápadní nárožní místnosti. Vedlejší prostor je spíše raně barokní, v další části se objevuje dvojice placek, odpovídající úpravě nejdříve v konci 18. století. Podle silných bočních stěn zdí lze v těchto místech předpokládat substrukce kostela sv. Michala. Zadní křídlo je jinak plochostropé, někde s jednoduchými fabiony. Opět tu lze podle silných obvodových zdí odlišit substrukci kostelíka. V podlaží je barokní valená klenba se styčnými výsečemi v někdejší kostelíku sv. Michala.⁹⁹

---

⁹⁸ Václav HLAVSA: Malá Strana. Menší Město pražské, Praha 1983, 214

⁹⁹ Pavel VLČEK / Jarmila ČIHÁKOVÁ: Umělecké památky Prahy. Malá Strana, Praha 1999, 270-273

III Závěr

Nejstarší stavební objekty jsou viditelným dokladem prohlubující se christianizace českého státu a dosvědčují prorůstání světské a duchovní moci v počátcích státního života pod vedením panovníka. Poznání těchto staveb však naráží na značné obtíže. To, že dnes víme o jejich nejstarší podobě a stavebním vývoji, je nepochybně zásluhou archeologických výkopů a stavebních průzkumů, ale ani moderními prostředky vedený výzkum těchto jedinečných pramenů naší minulosti nemůže již zjednat úplně jasno ve všech otázkách, které by nás zajímaly.

Stanovit postup, jakým kostely vznikaly na pražské půdě je nemožné, protože většina zůstala bez určitého písemného svědectví a objevuje se v listinách a jiných pramenech mnohem později, již jako stojící a doba, která uplynula od založení kostela až k roku, kterým se poprvé zaznamenává v dochovaných a nám známých pramenech, je často velmi dlouhá. Vždyť se o nich dovídáme teprve z církevních zápisů 14. století. Přesné chronologické pořadí nelze tedy stanovit a nezbyvá než se u většiny chrámů spokojit s konstatováním jejich existence v době románské a s přibližným jejich zařazením dle slohového rozboru. K určení rozsahu a tvářnosti pražského podhradí musí nás ovšem zajímat především poloha jednotlivých svatyní, jež svědčí o hustotě a šíři osídlení.

Označení „Praha pod Prahou“ vyhovuje pražské situaci dokonce nadvakrát, odpovídá povaze archeologických odkryvů, ale volně připomíná i raně středověké názvosloví. Jméno Praha se totiž až do poloviny 12. století vztahovalo výhradně k Pražskému hradu. Pod ním leželo podhradí nebo území „mezi hrady“. Plnou životaschopnost si uchovalo podhradní osídlení v levobřežní části pražské kotliny. O jeho trvajícím rozvoji svědčí vznik kamenných románských kostelů, které zčásti nahradily starší objekty, z části nově přibyly spolu s rozšiřovaným dosavadním osídlení.

Nápadná je kumulace většího počtu těchto kostelů v jádru malostranského podhradí kolem dnešního Malostranského náměstí a Sněmovní ulice (sv. Václav, sv. Michal, sv. Martin, sv. Ondřej, snad i sv. Tomáš) a seřazení dalších podél jižní a jihozápadní dálkové cesty (sv. Maří Magdaléna, sv. Vavřinec, sv. Jan Křtitel na Prádle, sv. Jan Evangelista na Újezdě, sv. Prokop u johanitů, sv. Jan Křtitel v Oboře). Před branami hradů zůstával zpravidla volnější nástupní prostor a obdobný útvar se patrně vytvořil i pod Pražským hradem, kde později našly místo nejméně čtyři panské dvorce vybavené

kamennými románskými kaplemi. Jinak absence raných sakrálních staveb pozoruhodně odlišuje malostranskou zástavbu od staroměstské a naznačuje rozdílnost sídelních struktur, ve které panské dvorce se soukromými kaplemi neměly možnost zakotvit.

Dobové kronikářské zprávy bezpečně potvrzují pro období kolem r. 1100 existenci ústředního pražského tržiště. Jeho lokalizace v rámci rané středověké zástavby je velmi obtížná. Jestliže dnes panuje již mezi odborníky vcelku shoda v tom, že v 10. a zřejmě v 11. století leželo těžiště osídlení, ekonomického a obchodního života v levobřežní části pražského podhradí, nabízí se také závěr, že zde leželo také hlavní tržiště.

Blížkost Pražského hradu umožnila vznik tržiště pod ním, kupecká osada v podhradí měla více životaschopnosti, než tržiště do poloviny 12. století. Po té již ztrácely rozhodující význam. Tyto osady existovaly dále, udržovaly si určitý podíl na hospodářském rozvoji podhradí a stavěly si nové kostely. I když z literatury neznáme datum vzniku námi sledovaného kostela, (Tomková zaujímá to tvrzení, že ve 14. století stál někde v místě paláce ve Sněmovní čp. 171 kostel sv. Michala se hřbitovem, zaujímaví severozápadní část městiště dnešního objektu, poprvé zmíněný roku 1354. My dnes však již víme o zmínce dřívějšího data.), bez výjimek všemi historiky a archeology, kteří se o něm zmiňují, ho kladou do doby románské. Sáheme-li po pramenech mnohem starších, jsou nám v tomto případě cenným klíčem k jeho bližšímu poznání zprávy z knih Konfirmačních, Erekcčních, aj., ve kterých se dovídáme, že již v roce 1326 byl kostel sv. Michala pod Pražským hradem zapsán vedle jiných kostelů při příležitosti vizitace. Další zmínky z konce 14. století se týkají papežských desátků a opravy hřbitova.

Jedinou efektivní cestou k postupnému doplňování zlomkovitého obrazu osídlení pražského podhradí v 11. a 12. stol. je pokračování sondážního a záchranného archeologického výzkumu, který ovšem v hustě zastavěném městě a při příležitosti takřka všech komunikací a volných ploch velkoměstským provozem je záležitostí neobyčejně složitou. Přesto novodobý archeologický průzkum spojený s průzkumem stavebně historickým a s revizí dochovaných písemných pramenů přináší v posledních desetiletích pozoruhodné výsledky. Postupně skládaná mozaika poznatků takto ponenáhlu odhaluje reálnou podobu důležitých částí raně středověkého města. Svatyně s románským hřbitůvkem, odkrytým při stavebních úpravách v roce 1926 pochází podle výbavy zemřelých z 11. - 12. století. Jelikož existence pohřebiště je indikátorem existence kostela, můžeme jej klást do tohoto širokého časového období. Je nám známo, že až v době vyšehradské se začíná rozšiřovat osídlení pražského podhradí směrem k Hradu. Z této doby pochází nejstarší sídlištní situace čp. 177/III na rohu ulic Thunovské a Sněmovní

a teprve tehdy (ne-li o něco dříve - ve druhé polovině 10. století) vzniká terénní vrstva na dnešním Pětikostelním náměstí. Ovšem vzhledem ke stáří pohřebiště je dřívější jeho existence nepravděpodobná.

Podařilo se také zjistit, že u nás existuje úzký vztah mezi starší vrstvou patrocinií a předměstskými tržními osadami rané kolonizační epochy a mladší vrstvou, typickou pro období vzniku měst za vrcholné kolonizace. S ohledem na četnost výskytu zasvěcení patronu sv. Michalu v době předrománské a raně románské, která se zařazuje asi do druhé poloviny 12. století, kdy se těšilo zvýšené oblibě převážně u šlechty, bychom tuto dataci mohli úžeji ohraničit do období mezi 11. a první polovinu 12. století.

Nelze pochybovat o tom, že ve výzkumu časových vrstev patrocinií je nutné postupovat velmi opatrně. Použitelnost patrocinií k rekonstrukci osídlení je silně závislá na možnosti prokázat oprávněnost chronologického rozvrstvení jednotlivých skupin patrocinií. Zde se stále projevují největší rozpaky. Není pochyb o tom, že v raném i vrcholném středověku se objevovaly skutečné vlny některých svatých, nelze však zapřít, že stejná zasvěcení vznikala, až na řídké výjimky, i mimo „módní období“, i když v menším počtu. Tato skutečnost neobyčejně ztěžuje posouzení osamocené patrocinia. Použijeme-li ale větší počet zasvěcení, objeví se chronologické souvislosti, které mohou být pro studium osídlení přínosem. Naznačuje to srovnání patrocinií s určitými typy místních jmen. Názory na časové rozpětí jednotlivých patrocinií se dosti podstatně liší. Časté shody bylo dosaženo jen v periodizaci základních pohnutek ovlivňujících volbu patrocinia. Většina autorů se shoduje v názoru, že změny, kterými prošla církve v 11. a 12. století se odrazily i ve volbě patrocinií.

Při rekonstrukci obrazu sídelní struktury podhradského jádra pražské aglomerace v období zhruba poslední třetiny 12. století a první třetiny 13. století má stěžejní význam systematická identifikace a studium románských sakrálních objektů. Archeologický, umělecko-historický a historický výzkum zná již více než 30 kostelů v prostoru mezihradí, z nich necelé dvě desítky mají prokazatelně původ sahající před polovinu 12. století, zbytek vznikl v časovém úseku 1130/50 – 1230. Komplexně a interdisciplinárně pojatým archeologicko-historickým a umělecko-historickým výzkumem jsou postupně ověřovány sídliště kolem těchto kostelů. V jejich areálech byla zatím zjištěno či potvrzeno 60-80 kamenných profánních staveb – domů a dvorců. Vzniká tak obraz dalšího vývojového studia raně středověké pražské aglomerace, která je kvalitativně i kvantitativně odlišná od stavu epochy raně středověké románské protoměstské aglomerace.

Od prvních let 11. stol. až do počátku 13. stol. se metropole přemyslovského

knížectví nadále rozvíjela formami a způsoby, které lze označit jako specifický raný vývojový stupeň urbanizace raně středověkého města. Spolu s proměnami tohoto „protoměsta“ se působením komplexu přírodních ekonomických, politických a kulturních činitelů utvářela celá raně středověká pražská aglomerace. Její geneze v mnoha ohledech předurčila budoucí podobu pražského souměstí i moderního velkoměsta. Platí to zejména o vymezení základní sídelní struktury, jejíž dislokace a územní rozloha se podstatně nezměnila až do novověku. Původně oddělená podhradí se rozrostla a postupně splynula v rozlehlé mezihradské osídlení, zajmající plochu vlastní pražské kotliny po obou březích Vltavy. Bylo složeno z řady volně na sebe navazujících sídelních celků a jednotek nestejného charakteru i právního postavení. Vedle starých služebních osad v bezprostředním okolí obou knížecích hradů, zaměřených výhradně na obsluhu a zásobování zeměpanských sídel a jejich obyvatel, nadále vzkvétala a nabývala na významu „protoměstská“ jádra obou podhradí, do nichž se soustřeďoval dálkový obchod, mezinárodní trh a směna, peněžnictví i řemeslných osad, zemědělských vesnic a „vlastnických dvorců i jiných beneficíí (výsluh) knížecích družiníků a velmožů. Jako držitelé dvorců v podhradí a darovaného pozemkového majetku vstoupily na scénu také první církevní instituce – pražské biskupství, kapituly a kláštery.

Po roce 1257, kdy v podhradí nechal panovník založit město, vznikly hradby, nová urbanizační síť s velkým náměstím, které na sebe strhávalo pozornost. Tam se soustřeďoval obchod a shromažďovali se na něm lidé a brzy zde vznikl kostel sv. Mikuláše, který rostl na významu oproti okolním kostelům. V této době se však již centrum obchodu přesunulo na Staroměstskou část na protějším břehu a dokonce byla zrušena jižní brána na Hrad a tak i lokalita dnešní Sněmovní ulice klesala na významu. Nebezpečím pro ní byly válečné události, které jí přinesly plenění a požáry. Kostel spolu s ostatními církevními objekty Menšího Města utrpěly v době husitské a jen pomalu, většinou až s nástupem Vladislava Jagellonského, nacházely dotace na opravy. Menší Město zmizelo v plamenech v roce 1541, hřbitov ještě mohl plnit svou funkci, byl pod správou duchovenstva při kostele sv. Mikuláše. V roce 1565 požádal Pavel z Lovče konzistoř o demolici kostelíka, nebo spíše jeho fragmentů a arcibiskup Antonín Brus z Mohelnice povolil zboření s podmínkou povinností věčného platu biskupství a také s nutností pohřbení kostí, nalezených mimo hřbitov. Následovalo schválení císařem Maxmiliánem II. a roku 1580 byl dům zapsán jako deskový. Střídalo se zde mnoho majitelů, již před rokem 1585 bylo započato s přestavbou pod vlivem Jeana Baptista Matheye. V roce 1699 zdědil dům hrabě Schützen, na místě bývalého hřbitova patřícího ke

kostelu založil zahradu, později zvanou Šamorejskou, podle jména nových majitelů hrabat Harbuval-Chamaré a toto jméno nese dodnes.

Kromě přestavěného sv. Vavřince na Petříně již žádný z malostranských románských kostelů neplní svou původní sakrální funkci. Pokud nebyly odstraněny při přeměně Malé Strany ve čtvrt' reprezentativních raně novověkých sídel, jako sv. Ondřej v místě patrně čp. 176/III, sv. Martin v křižovatce ulic Sněmovní a Thunovské, sv. Michal na zahradě paláce čp. 171/III a sv. Jan Křtitel na zahradě domu čp. 323/III, byly odsvěceny a přeměněny v obytné domy.

Naše současné znalosti o sídelní struktuře vnitřní pražské kotliny v polovině 12. století dávají neúplný, avšak již dostatečně zřetelný obraz raně středověké pražské aglomerace, která svou velikostí, složitostí, mnohotvárností ani dalšími podstatnými rysy nijak výrazně nelišila od jiných evropských měst své doby. Byl v ní již vytvořen základní půdorysný rámec budoucího vrcholně středověkého souměstí i novodobého města a zhruba zafixovaný systém i trasy hlavních komunikací.

Představy o dějinách pražské kotliny od 9. až do počátku 13. století, které platily ještě nedávno, procházejí dnes netušenými změnami. Příčinou jsou rozsáhlé terénní odkryvy, ze kterých vyvstaly naprosto nebyvalé povinnosti archeologických výzkumů. Na nějakých podobných větech by se asi shodli i pražští archeologové, při výkladu dnes aktuálních otázek však shoda rychle končí. Příčina je zřejmá, terénní výzkumy nejsou z převážné části vyhodnoceny a pokud se nějakého zpracování dočkaly, chybí srovnání s dalšími částmi pražského celku. Až mine čas terénních odkryvů, nastane čas zhodnocování výsledků a důkladných publikací.

IV Obrazová příloha

V Seznam vyobrazení

1. Malostranská kotlina s vyznačenou uliční sítí ve 12. století spolu s předpokládanou lokací kostela sv. Michala ve Sněmovní ulici, vrstevnicový plán: BUŘÍVAL Zdislav: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, Praha 1977, 91
2. Sídlní město boleslavské říše, pražská kotlina ve 12. století se zanesenou polohou doložených i pravděpodobných románských kostelů, vrstevnicová mapa: JEČNÝ Hubert: Praha v raném středověku, in: Archeologica Pragensia 5, Praha 1984, 223
3. Vyšehradská éra, schéma urbanistického vývoje, 1 : 30 000 z knihy: JEČNÝ Hubert: Praha v raném středověku, in: Archeologica Pragensia 5, Praha 1984, 230
4. Praha románská, schéma urbanistického vývoje, mapa 1 : 30 000 z knihy: JEČNÝ Hubert: Praha v raném středověku, in: Archeologica Pragensia 5, Praha 1984, 242
5. Praha předrománská a románská, znázornění dálkových cest a rozsah osídleného území, mapa 1 : 50 000 z knihy: PŠENIČKA Ivan: Historie a současnost Prahy 1, Praha 1990, 35
6. Osídlení podhradí v době románské, řetězce osad podél vltavských břehů a vyznačení komunikací, mapa: JANÁČEK Josef: Malé dějiny Prahy, Praha 1983, 20
7. BOHÁČ Zdeněk: Zasvěcení kostelů na území středověké Prahy, mapa 1: 15 000 z knihy: Historická geografie IV, Praha 1970, 2
8. Schéma středověkého půdorysu, mapa 1 : 10 000 z knihy: JANÁČEK, Josef: Malé dějiny Prahy, Praha 1983, 35
9. Hradby Malé Strany, mapa 1 : 10 000 knihy: BĚLINA Pavel: Dějiny Prahy I, Praha 1997, 97
10. První zmínka o kostelu sv. Michala pod Pražským hradem z roku 1326, z knihy: EMLER Josef: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae III, 1311-1333, Praha 1890, 459
11. Zmínka z roku 1354, považovaná za první vůbec, z knihy: TINGL František Antonín: Liber primus confirmationum, 1354-1362, Praha 1867, 2
12. Zpráva o opravě hřbitova při kostele sv. Mikuláše, z knihy: BOROVI Klemens: Libri erectionum Archidioecesis pragensis IV, 1390-1397, Praha 1883, 461, od.635
13. Zmínka o papežském desátku, z knihy: TOMEK Václav Vladivoj: Registra desátků papežských z diecéze pražské VI, Praha 1873, 37
14. Sněmovní ulice a okolí, katastrální mapa, 1 : 3 000 z knihy: VLČEK Pavel: Umělecké památky Prahy. Malá Strana, Praha 1999, 2
15. Zdokumentovaný nález z pohřebiště u paláce Harbuval-Chamaré, z knihy: TOMKOVÁ Kateřina: Pohřebiště na jižním svahu Pražského hradu, in Castrum

Pragense I, Praha 1988, 187-188

16. Malostranský prostor v románské době, mapa 1 : 5 000 z knihy: VLČEK Pavel: Umělecké památky Prahy. Malá Strana, Praha 1999, 26

17. Pohřebiště u paláce Harbuval-Chamaré, Sněmovní ul. čp. 171, mapa: JEČNÝ Hubert: Praha v raném středověku, in: Archeologica Pragensia, Praha 1984, 230

18. Palác Harbuval-Chamaré, foto z knihy: LEDVINKA Václav, Pražské paláce, Praha 2000, 121

VI Bibliografie:

1 Seznam literatury

BOHÁČ Zdeněk: Časové vrstvy patrociní českých měst a jejich význam pro dějiny osídlení, in: Historická geografie IV, 1970

BOHÁČ Zdeněk: Patrocinia románských kostelů v Čechách, in: Historická geografie VIII, 1972

BOHÁČ Zdeněk: Patrocinia jako jeden z pramenů k dějinám osídlení, in: Český časopis historický XXI, 1973

BUŘÍVAL Zdislav: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, sv. 8., Praha 1977

ČAREK Jiří: Románská Praha, Praha 1947

ČIHÁKOVÁ Jarmila: Nálezová zpráva o objevení dětské kostry v prostoru Sněmovní ulice čp. 176/III., in: Archeologie ve středních Čechách II, 2003

ČIHÁKOVÁ Jarmila / KOVÁŘ Miroslav: Příspěvek k poznání raně gotického stavebního vývoje kostela sv. Tomáše, in: Archeologica Pragensia XVIII, 2006

DOLENSKÝ Jan: Praha ve své slávě a utrpení, Praha 1903

DRAGOUN Zdeněk: Staletá Praha. Sborník Pražského ústavu památkové péče. Památky pod zemí, sv.22, Praha 1992

DRAGOUN Zdeněk: Praha 885-1310. Kapitoly o románské a raně gotické architektuře, Praha 2002

EDERER Antonín: Náměstí, trhy a plácky Staré Prahy, Praha 2002

FROLÍK Jan / SMETANA Zdeněk: Archeologie na Pražském hradě, Litomyšl 1997

HERICHOVÁ Iva: Rekonstrukce původního reliéfu jižního svahu v centrální části Pražského hradu, in: Archeologica Pragensia XII, 1996

HLAVSA Václav: Malá Strana. Z minulosti pražského podhradí, Praha 1957

HLAVSA Václav: Malá Strana. Menší Město pražské, Praha 1983

ILLI Martin: Wohin die Toten gingen. Begräbnis und Kirchhof in der vorindustriellen Stadt, Zürich 1992

JANÁČEK Josef: Malé dějiny Prahy, 3. vyd., Praha 1983

JEČNÝ Hubert a kol.: Praha v raném středověku. Jeden ze současných pohledů na vývoj královského města, in: Archeologica Pragensia V, 1984

KLÁPŠTĚ Jan: Proměna českých zemí ve středověku, Praha 2005

KOTALÍK Jiří: Staletá Praha XVIII. Výsledky archeologických, uměleckohistorických a stavebních průzkumů, Praha 1988

LEDVINKA Václav, PEŠEK Jiří: Praha, 2. vyd., Praha 2000

LÍBAL Dobroslav: Architektura doby románské a gotické, in: POCHE Emanuel a kol: Praha středověká, Praha 1983

MERHOUT Cyril: O Malé Straně. Stavební vývoj a dávný život, Praha 1956

MERHOUT Cyril / WIRTH Zdeněk: Zmizelá Praha. Malá Strana a Hradčany, sv. 2, Praha 2002

PÍŠA Vladimír: Staletá Praha. Sborník Pražského střediska Státní památkové péče a ochrany přírody, Praha 1977

RUTH František: Kronika královské Prahy a obcí sousedních, Praha 1904

SLÁMA Jaroslav: Mittelbohmenim Frühem Mittelalter, Praehistorica V, 1977

ŠMAHEL František: Husitská Praha, Praha: Lidové noviny, 2001.

TOMEK Václav Vladivoj: Dějepis města Prahy, Praha 1922

TOMKOVÁ Kateřina: Pohřebiště na jižním svahu Pražského hradu in: Castrum Pragense I, 1988

VANČURA Jiří: Hradčany. Pražský hrad, Praha 1976

VLČEK Pavel: Praha 1610-1700, Praha 1998

VLČEK Pavel / ČIHÁKOVÁ Jarmila: Umělecké památky Prahy. Malá Strana, Praha 1999

VOJTÍŠEK Václav: Z minulosti naší Prahy. Kapitoly z místopisu, zřízení a život města, Praha 1919

WOLF Hans: Erläuterungen zum Historischen Atlas der österreichischen Alpenländer, II. Abt. Die Kirchen- und Grafschaftskarte, 6. Teil: Niederösterreich, Wien 1955

ŽEMLIČKA Josef: Počátky Čech královských 1198-1253, sv. 10, Praha 2002

2 Seznam pramenů:

BOROVÝ Klemens: Libri erectionum Archidioecesis pragensia 4, 1390-1397, Praha 1883, Státní archiv Praha

EMLER Josef: Fontes Rerum Bohemicarum IV. Prameny dějin českých, Praha 1884, Klementinum, Oddělení starých rukopisů

EMLER Josef: Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moravice III., 1311-1333, Praha 1890, Klementinum, Oddělení starých rukopisů

TINGL František Antonín: Liber primus Confirmationum, 1354-1362, Praha 1867, Národní archiv Praha

TOMEK Václav Vladivoj: Regesta desátků papežských z diecéze pražské 6, Praha 1873, Klementinum, Oddělení starých rukopisů

VII Seznam zkratek

FRB- Fontes Rerum Bohemicarum

LAP-Libri erectionum Archidioecesis Pragensis

LC- Liber primus Confirmationum

RBM- Regesta Diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae

RDP-Regesta Decimarum Papalium

VIII Anglická anotace

This Examination paper speaks on subject locality under the Prague castle, where were situated St. Michael's Church with its cemetery in Sněmovní street in romanic period. At these days we don't know much about him, about its origin, because it was reached by destructional plunder in Hussite period and merciless fire in 1541 didn't spare him also. In 16th and 17th century was rebuilt in palace Harbuval-Chamaré. For that reason the reports from literature are poor enough. Very important source of information, which can be a favourable clue to help us with determination about its inception and another valuable information are archeological documentation, research in building progress of Lesser Town locality and old manuscripts from 14th century.

When the scripted clan moved on Prague, under the Castle became to be very favourable market place, catering the Castle along the Sněmovní street and trunk line led to the Castle from south throw Sněmovní street. This well situated parish church disposed of baptism law, burial law and other canon law, so important for the people. Thanks to its profitable location and high population, the church with its cemetery yields high profit. The most payable was the development area nearby the Castle, which was early settled, then the farther and younger.

St. Michael's Church was mentioned earliest at 1326, when took place a visitation to demarcate the districts in the Lesser Town (now called Small Town). In 1257 was established the Lesser Town with its spacious square and St. Nikola's church, which aroused public notice as a square in its heart, where was assembled important trade also. At these years importance of St. Michael's Church falls down and vicinity under the Prague castle brought him a demolition because of escalation and fire. The cemetery could fulfil its function, but under the mendicant of St. Nicola's church. Later in 1565 its fragments were eased off and Maximilián II. the emperor permitted to make a house alteration into a slab house. Before 1585 was reconstructed under the influence of Jean Baptist Mathey, and became an early baroque palace, now called Harbuval-Chamaré and its cemetery was changed into a garden called Šamorejská garden.

Klíčová slova:

Romanic, Small Town Square, St. Michael's Church, Cemetery, settlement

